

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Radka Chroboková

Afghánistán – demokratizace v bojových podmínkách

Afghanistan - Demoratization in War Conditions

2014

vedoucí práce: Doc. Milan Znoj, Csc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, kterým byl pan doc. PhDr. Ing. Milan Znoj za jeho svolení k vedení práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Slapech dne 15. července 2014

.....

Radka Chroboková

Abstrakt:

Diplomová práce popisuje teorii Samuela Huntingtona o střetu civilizací. Soustředí se především na střet mezi islámem a Západem. Tyto teze aplikuje na případ Afghánistánu. Popisuje historii Afghánistánu do roku 2001, kdy došlo k pádu hnutí Tálibán. Na základě Huntingtonových tezí a s přihlédnutím k jeho kritikům se snaží odpovědět, zda se v případě Afghánistánu jedná o střet civilizací.

Abstract:

The diploma thesis describes theory of Samuel Huntington about the clash of civilizations. Its focus is on the clash between Islam and the West. The thesis describes also history of Afghanistan until 2001 and the fall of the Taliban movement. In accordance with Huntington's thesis, and taking into account his critics, it aims to answer the question, whether there is a clash of civilization in Afghanistan.

Klíčová slova: Mezinárodní vztahy, střet civilizací, Samuel Huntington, Afghánistán.

Key Words: International relations, Clash of Civilizations, Samuel Huntington, Afghanistan.

Obsah

Úvod	6
1. Střet civilizací	9
1.1 Barbarství?	10
1.2 Civilizace	11
1.3 Univerzální civilizace	11
1.4 Krvavé hranice islámu	14
1.5 Střet emocí	16
2. Kritika Huntingtona	18
2.1 Střet civilizací? Dominance Západu nebo dialog světových kultur	18
2.2 <i>The Clash of Civilizations: The Debate</i>	23
2.3 Válka světů	27
3. Afghánistán	29
3.1 Etnické složení	29
3.2 Město proti venkovu	32
3.3 Islám	33
4. Historie	35
4.1 <i>The Great Game</i>	35
4.2 Světové války	37
4.3 Opoziční skupiny	39
4.8 Občanská válka	50
4.9 Mullokracie	53
Závěr	55
Prameny a literatura	57

Úvod

Konec Studené války znamenal významný milník v historii a začátek nové éry. Gorbačov se sice snažil systém změnit, ale ten byl vytvořen tak, aby byl odolný vůči změnám. Mimořádná rezistence byla prověřena válkou, hladomory, stagnací a několika pokusy o reformu. Sovětský svaz byl formálně rozpuštěn k 31. prosinci 1991.¹ Bipolární systém dvou soutěžících bloků, byl po několik desítek let předvídatelný a stabilní.² Nové uspořádání tak nabízelo mnoho variant, hledání nové identity a zároveň nejistotu ohledně budoucího vývoje.

Mnozí autoři začali uvažovat, co bude následovat. Jedním z nich byl Američan japonského původu Francis Fukuyama, který v roce 1989 publikoval esej s názvem Konec dějin? Své teze formuloval ještě před koncem Sovětského bloku. Triumf Západu znamená zánik všech alternativ k západnímu liberalismu a vítězství liberální demokracie jako konečné formy společenského uspořádání. Pojem konec historie si Fukuyama vypůjčil od Hegela, který za konec historie považuje rok 1806, kdy Napoleon zvítězil u Jeny. Podle Hegela tak zvítězily ideály svobody a rovnosti ztělesňované Francouzskou revolucí.³ Konci historie dle Fukuyamy předcházela porážka fašismu a komunismu, dvou alternativ liberalismu. Fašismus jako ideologie byl zničen druhou světovou válkou.⁴ Pro komunismus za éry Gorbačova je charakteristické postupné uvolňování. Lidé mohli konečně veřejně prohlašovat, že magický marxismus-leninismus byl nesmysl a že, sovětský socialismus znamenal neúspěch.⁵ Fukuyama článek uzavírá konstatováním, že bude následovat století nudy, které možná dějiny nastartuje k novému začátku.⁶ Na článek se snesla vlna kritiky, na kterou v roce 1992 Fukuyama reagoval knihou *The End of History and the Last Men*.

Se zcela odlišným pohledem přišel profesor Samuel Huntington, který v časopise *Foreign Affairs* publikoval článek s názvem *The Clash of Civilizations?*. Práce vznikla v rámci

¹ Vykoukal, Jiří: Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989, s. 683.

² Podle Waltze byla stabilita studenoválečné bipolarity založena na tom, (1) že rovnováha pokrývá celý svět, (2) že odráží nejen závody ve zbrojení, ale také soutěž v mnoha dalších oblastech (dobývání kosmu, ekonomický růst, zvyšování životní úrovně), v nichž jsou změny postupné a relativně pomalé, (3) že omezené zástupné války nutné pro testování a udržování rovnováhy mohou být zvládnuty oběma protivníky s větší jistotou a umírněností, než v případě, že by proti sobě stálo více různých nepřátel, a (4) že malé posuny v rovnováze jsou kvůli její neobsažnosti kompenzovatelné na jiných geografických místech či v jiných sférách soutěže. Barša, Pavel; Císař, Ondřej: Anarchie a řád ve světové politice, s. 95.

³ Fukuyama, Francis: *The End of History?*, s. 3.

⁴ Tamtéž, s. 10.

⁵ Tamtéž, s. 18.

⁶ Tamtéž, s. 25.

projektu Ústavu strategických studií Johna M. Olina na Harvardově univerzitě, nazvaného *Mění se bezpečnostní prostředí a americké národní zájmy*, a to hned na počátku 90. let 20. stol., po rozpadu bipolarity, která změnila absolutní bezpečnostní struktury, které se do té doby vzájemně respektovaly a také dobře znaly svoje možnosti⁷. Pro Huntingtona znamená konec Studené války pouze přesun konfliktů. Mezinárodní politice již nebudou dominovat spory v rámci euroatlantického prostoru, ale půjde o zápas mezi Západem a ostatními civilizacemi. Ideologie jako hranice, která nás dělí na „my“ a „oni“ je nahrazena hranicemi mezi civilizacemi.

Na Huntingtonovy teze reagovali další autoři. Pesimistickou vizi nastínil Robert D. Kaplan. V roce 1994 vyšel jeho článek *Nadcházející anarchie – The Coming Anarchy*, s podtitulem: „*Jak nedostatek, zločin, přelidnění, tribalismus a nemoci ničí sociální strukturu naší planety*“. Rozdělení světa dále doplňuje o ekologickou krizi⁸, kterou již můžeme vidět na příkladu západní Afriky. Většina lidí věří, že důležité změny přinesl již rok 1989, podle Kaplana však zásadní přeměna světového řádu teprve přijde.⁹

Za příliš optimistickou považuje vizi Fukuyamy také Vladimír Nálevka. Nevábné perspektivy jsou bohužel reálnější než iluze o globálním vítězství pravdy a lásky či učené filozofické koncepty. Společným jmenovatelem většiny soudobých konfliktů je nejen zápas o národní či náboženskou identitu, ale i geopolitické konstanty boje o surovinové zdroje s výslednou sociokulturní destabilizací dané oblasti a s popřením základních pravidel válečného práva i masakrováním civilního obyvatelstva.¹⁰

Civilizace mohou žít vedle sebe, říká Huntington, pokud se dokáží vyhnout pokušení univerzalizmu a nebudou si násilně vnucovat svoje hodnoty a způsob života. Západ se může vyhnout střetu s jinými civilizacemi, pokud nebude zasahovat do řešení jejich problémů a vyvážet k nim své „západní“ chápání světa.¹¹ Huntington se zabývá konflikty, které jsou vyvolané západním univerzalizmem a militantností islámu.

⁷ *Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur*, s. 109.

⁸ „We are entering a bifurcated World. Part of the globe is inhabited by Hegel’s and Fukuyama’s Last Man, healthy, well fed, and pampered by technology. The other, larger part is inhabited by Hobbes’s First Man, condemned to a life that is “poor, nasty, brutish, and short.” Although both parts will be threatened by environmental stress, the Last Man will be able to master it, the First Man will not.” Kaplan, Robert, D.: *The Coming Anarchy*, s. 7.

⁹ Kaplan, Robert, D.: *The Coming Anarchy*.

¹⁰ *Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur*, s. 15.

¹¹ Huntington, Samuel: *Střet civilizací*, s. iii.

Afghánistán slouží jako zajímavý příklad, prošel ničivým zápasem před koncem Studené války a ani poté zde nezavládl klid. Následně se země ocitla v občanské válce, která skončila v roce 2001 zásahem Spojených států. Země se přesto i nadále zmítá v nekončící krizi.

Pokud jsou Huntingtonovy teze pravdivé, jedná se v případě Afghánistánu o střet civilizací? Můžeme zde porovnat dvě období. Prvním je sovětská invaze mezi léty 1979 – 1989 a druhým období vzestupu a vlády hnutí Tálibán. Huntington o islámu píše, že má krvavé hranice. Je tedy Afghánistán příkladem, který toto jeho tvrzení dokládá? A je tedy vůbec možné v takové zemi zavést demokracii? Porovnáním Huntingtonových tezí se situací v Afghánistánu se na tyto otázky pokusíme odpovědět.

Práce je strukturovaná do čtyř kapitol. V první kapitole předkládá Huntingtonovu teorii o střetu civilizací, pro účely této práce je důležitý především střet mezi Západem a islámem. Druhá část se zabývá kritikou Huntingtona. Ta vychází především ze sborníku českých autorů *Střet civilizací? Dominance Západu nebo dialog světových kultur* a z článků, které vycházely postupně od roku 1993 v časopise *Foreign Affairs* a poté byly vydány společně pod názvem *The Clash of Civilisation, The Debate*. Dvě zbývající kapitoly se věnují Afghánistánu. Nejprve se práce věnuje rozdělení země, které je patrné hned na několika úrovních. Poslední historická část zdokumentuje konflikty, které v zemi probíhaly již od jejího vzniku. Historická část končí rokem 2001 a pádem Tálibánu.

1. Střet civilizací

Podle Huntingtona vstupuje světová politika do nové fáze. Vize nastíněná Francem Fukuyamou je podle něj příliš optimistická. Nová fáze je charakteristická především jinou povahou konfliktů. Po téměř 40 let byl svět rozdělen na dvě sféry. Na jedné straně relativně bohaté, většinou demokratické státy, vedené Spojenými státy vedly ideologický, politický, ekonomický a příležitostně i vojenský konflikt se státy chudšími, vedenými Sovětským svazem.¹² Jelikož se jednalo o zjednodušený pohled na mezinárodní situaci, nemohlo toto paradigma postihnout všechny události, které se na mezinárodní scéně odehrávaly. Tyto anomálie však samotné paradigma nevyvrací. K popisování reality však mnohdy používáme jednoduché obrazy, koncepty a teorie, které určité skutečnosti vynechávají či zkreslují.¹³

Události, které potvrzují, že rozdělení na základě civilizací je pravdivé, se staly několik měsíců po uveřejnění prvního Huntingtonova článku. Došlo ke konfliktu v bývalé Jugoslávii; pokračují boje mezi ruskými jednotkami a mudžahedíny v Centrální Asii; i přes moratorium uvalené Spojenými státy Čína testovala jaderné zbraně; Severní Korea odmítla další rozhovory o svém jaderném programu; americké ministerstvo obrany zveřejnilo novou strategii, podle níž se připravuje na dva budoucí konflikty, jeden proti Severní Koreji, a druhý proti Iráku a Íránu; Německo podle nově přijatých zákonů odmítá uprchlíky na svém území; americké bombardování Bagdádu Západ jednomyslně podpořil, muslimské země ho naopak odsoudily a další události.¹⁴ Během Studené války docházelo k uzavírání smluv mezi Spojenými státy a Sovětským svazem a přesto konflikt nadále pokračoval. Stejně tak hodnotí Huntington např. uzavření smlouvy mezi Palestinou a Izraelem o pásmu Gazy.¹⁵

V rámci mezi-civilizačních vztahů existují tři zásadní problémy. Jedná se o šíření zbraní, lidská práva a přistěhovalectví. Podle přístupu jednotlivých států k těmto otázkám můžeme země rozdělit na příslušníky jednotlivých civilizací.¹⁶

Ideologické a ekonomické konflikty vystřídaly kulturní. Národní státy nadále zůstávají nejvýznamnějšími aktéry na světové scéně, pouze definují svou identitu a své zájmy na

¹² Huntington, Samuel: *If Not Civilizations, What?*, s. 1.

¹³ Huntington, Samuel: *Střet civilizací*, s. 17.

¹⁴ Huntington, Samuel: *If Not Civilizations, What?*, s. 3.

¹⁵ *Tamtéž*, s. 3.

¹⁶ Zda je pro ně důležité dodržování lidských práv, snaha zabránit rozšíření zbraní hromadného ničení a jaderných zbraní nebo naopak touha je získat a přijímat zákonů, které omezují migraci.

základě své civilizační příslušnosti. Globální konflikty budou probíhat mezi národy a skupinami z odlišných civilizací.¹⁷ Západoevropské státy se již neobávají ideologické hrozby z Východu, ale kulturních hrozeb z Jihu.¹⁸

1.1 Barbarství?

S pojmem civilizace¹⁹ přišli jako první francouzští myslitelé osmnáctého století, kteří jej chápali jako protiklad pojmu „barbarství“.²⁰ Ale už za Starého Řecka byl vnímán rozdíl mezi Řeky a ostatními – barbary. Všichni, kdo nemluvili řecky, byli považováni za necivilizované barbary. Strabón, antický filozof a historik charakterizuje barbary jako: „ti, kdo nemluví dobře řecky, ale ne lépe nežli my známe jejich jazyk. Ví tedy, že „barbarům“ jejichž jazyk neznáme, se jevíme jako barbaři.“²¹ Není tedy možné někoho označit za necivilizovaného pouze na základě jeho neznalosti našeho jazyka. Pokud bychom na to přistoupili a považovali na základě jazyka ostatní za nižší bytosti, můžeme je tedy bez výčitek zotročit či zabít. Tato debata probíhala již během zámořských cest v 16. století, kdy se tehdejší objevitelé setkali do té doby se zcela neznámými civilizacemi.

Jiná definice nabízí lepší vysvětlení: „Ti, kteří se při řešení sporů uchylují k násilí a válce, jsou vnímáni jako blízcí barbarství. Barbaři neuznávají, že ostatní jsou lidské bytosti jako oni, považují je téměř za zvířata, mají je za neschopné samostatného uvažování a proto nejsou hodni svobodného života.“²² Tedy pokud druhým děláme to, co nechceme, aby dělali nám, je to barbarské. Barbarství vyplývá z rysů lidské povahy, jež pravděpodobně nebudou nikdy odstraněny. Nevyhýbá se žádnému období lidstva ani konkrétnímu národu. Stejně jako Kain zavraždil svého bratra Ábela, tak ze stejných důvodů se vraždí i dnes.²³ Civilizovaný člověk nebo národ je ten, kdo plně uznává lidství druhých a jejich důstojnost i přes odlišnost.

¹⁷ Huntington, Samuel: *Střet civilizací*, s. 22.

¹⁸ Huntington, Samuel: *If Not Civilizations, What?*, s. 5.

¹⁹ Je rozdíl mezi civilizacemi v plurálu, s tímto pojmem pracuje Huntington ale v singuláru se podle něj jedná o civilizaci, jako univerzální světové zřízení.

²⁰ Huntington, Samuel: *Střet civilizací*, s. 32.

²¹ Todorov, Tzvetan: *Strach z barbarů*, s. 27.

²² Tamtéž, s. 26.

²³ Tamtéž, s. 30.

1.2 Civilizace

Každá civilizace je spjata s určitou kulturou. Jedná se o celkový způsob života, hodnoty, normy, instituce a způsoby myšlení, jimž po sobě jdoucí generace přisuzovaly primární důležitost, civilizace je kultura ve velkém.²⁴ Kultura slouží také jako pouto k danému společenství, které je sdílí a umožňuje jeho příslušníkům vzájemnou komunikaci.²⁵ Kulturní identitu získáváme narozením, nejdůležitější je jazyk a především náboženství. Hlavní světová náboženství se do jisté míry shodují s největšími civilizacemi.

Huntington rozděluje současné civilizace:²⁶

Čínská – datuje se od roku 1500 př. Kr. a zahrnuje také příbuzné kultury v jihovýchodní Asii.

Japonská – mezi lety 100 a 400 po Kr. je potomkem čínské civilizace.

Hinduistická – datuje se od roku 1500 př. Kr. Označení indická by v současnosti nebylo přesné, jelikož sahá i za hranice Indie.

Islámská – vznikla v 7. století, došlo k jejímu rychlému rozšíření do severní Afriky, na Pyrenejský poloostrov a do střední a jihovýchodní Asie. Existuje několik odlišných kultur či subcivilizací – patří mezi ně arabská, turecká, perská a malajská.

Západní – vznik mezi lety 700 a 800 po Kr. Rozděluje se na tři hlavní části – evropskou, severoamerickou latinskoamerickou.

Latinskoamerická – odlišuje se od civilizace Západní. Důležitým prvkem je katolické náboženství, domorodé kultury a sevřená autoritářská kultura.

1.3 Univerzální civilizace

Až ve dvacátém století dochází k intenzivním, trvalým a mnohosměrným interakcím mezi všemi civilizacemi.²⁷ Civilizace se vzájemně ovlivňují. Je možné však překonat rozdíly mezi civilizacemi a vytvořit sjednocené lidstvo? Základní hodnoty sdílíme bez ohledu, odkud pocházíme nebo kde žijeme. Univerzalismus hodnot bývá spojován se západní kulturou, která se šíří po celém světě. I když k přenosu myšlenek docházelo mezi civilizacemi po celé dějiny

²⁴ Huntington, Samuel: *Sřet civilizací*, s. 33.

²⁵ Todorov, Tzvetan: *Strach z barbarů*, s. 72.

²⁶ Huntington, Samuel: *Sřet civilizací*, s. 37-41.

²⁷ Tamtéž, s. 47. K prvnímu kontaktu mezi Západem a islámským světem začalo docházet už v sedmém století.

lidstva.²⁸ K rozšiřování západní kultury ale nemůže docházet pouze používáním západních výrobků.

Huntington nabízí znaky, kterými se jednotlivé civilizace od sebe liší:

Jazyk. Ústředními prvky každé kultury nebo civilizace jsou jazyk a náboženství. Pokud by opravdu docházelo ke vzniku univerzální civilizace, pak by se musely objevovat tendence ke vzniku jednoho univerzálního jazyka a jednoho univerzálního náboženství.²⁹ Angličtina sice umožňuje komunikaci mezi lidmi z různých kultur, zároveň ale nemá vliv na jejich vlastní kulturu. Angličtina funguje jako hlavní světový jazyk širší komunikace (Language of Wider Communication, LWC).³⁰

Náboženství. Role jednotlivých náboženství roste a stejně tak počet věřících. Rozdíly v této oblasti jsou značné. Není tedy možné, aby vznikla civilizace, která by zahrnovala celý svět.

Ani vlivem globalizace a rostoucí vzájemné závislosti nevzniká univerzální civilizace. Naopak vzrůstá vlastní sebeuvědomění o vlastním původu.³¹ To co Západ považuje za univerzální, pokládají ostatní za západní; co Západ oslavuje jako příznivou globální integraci Nezápad odmítá jako zločinný západní imperialismus. Nakolik Západ vnímá svět jako jednotný, natolik jej ostatní vnímají jako hrozbu.³²

Západ je první modernizovanou společností. To ale automaticky neznamená, že každá moderní společnost musí být podobná či stejná jako Západní civilizace. Huntington nám nabízí několik charakteristik, které odlišují Západ od ostatních civilizací. Jde o antické dědictví, katolicismus a protestantismus³³, pluralitu evropských jazyků, oddělení duchovní a světské autority³⁴, vláda zákona, společenský pluralismus, zastupitelské orgány a individualismus. Žádný z těchto faktorů nenáleží výlučně západní civilizaci, ovšem jejich

²⁸ Huntington, Samuel: *Sřet civilizací*, s. 53.

²⁹ Huntington, Samuel: *Sřet civilizací*, s. 56.

³⁰ Tamtéž, s. 57.

³¹ Na vliv Západu různé státy reagují odlišně. Mohou odmítat modernizaci i pozápadnění, přijmout obojí nebo přijmout pouze první a odmítnout druhé. Odmítání je charakteristické pro Japonsko až do poloviny 19. století. Stejně tak Čína, která se považovala za říši Středu, věřila v nadřazenost své kultury. Zcela jiný přístup zvolil Kemal Atatürk v Turecku. Modernizace i pozápadnění je žádoucí a nevyhnutelná. Cílem je opuštění původní identity. Touto cestou se vydal Atatürk, který chtěl zemi modernizovat a integrovat do Evropy i za cenu vzdání se všech tradic a islámu. Poslední možností je modernizace ale zároveň zachování vlastní kultury. V souvislosti s islámem se o jeho modernizaci ve druhé polovině dvacátého století pokoušel např. Džamáluddín al-Afghání nebo Muhammad Abdáh. Tamtéž, s. 71 – 79.

³² Tamtéž, s. 64.

³³ Dnešní západní civilizace byla nazývána západním křesťanstvem, stejně důležitá je i reformace a protireformace. Tamtéž, s. 68.

³⁴ K tomuto oddělení došlo po ukončení třicetileté války a následným uzavřením Vestfálského míru.

kombinace ano a právě ona vytváří osobitý charakter Západu.³⁵ Hodnoty, které jsou pro Západ základní např. individuální práva a svobody, jsou v jiných společnostech posuzovány odlišně, na některé z nich není kladen takový důraz nebo jsou naopak zcela odmítány.

K nejtvrdějšímu střetu dochází v souvislosti s postavením ženy, v některých kulturách považované za nižší bytost, jež se rozhodně nesmí těšit svobodě srovnatelné se svobodou mužů, a pokud neposlechne, zaslouží si tělesný trest. Jde o kulturní dědictví, které je v přímém protikladu k základním principům demokracií, stanovujícím rovnost před zákonem, osobní svobodu či zákaz násilí.³⁶ Takové násilné zvyklosti nemají původ v islámu, ale v tradicích z dob před jeho vznikem, rozšířených v oblasti sahající od Středomoří až po Indii a jižní Afriku a přetrvávajících jak u křesťanů či pohanů, tak u muslimů.³⁷

Příští světový konflikt proběhne na hranicích civilizací. Huntington nabízí šest argumentů.³⁸

1. Lidé z rozdílných civilizací mají odlišný názor na mnoho oblastí.³⁹ Tyto názory a postoje se formovaly po mnoho století, a přestože ne vždy musí znamenat válku, vedly v minulosti k mnoha násilným střetům.
2. Svět je stále více propojený a dochází k neustálým kontaktům jednotlivců z různých civilizací. Na základě toho si lidé uvědomují svou vlastní identitu a rozdílnost. Jinak vnímáme kontakt s člověkem, který je příslušníkem stejné civilizace jako my a s lidmi z jiné civilizace.
3. Národní stát již není jediným zdrojem naší identity. V daleko větší míře se jím stává náboženství. Fundamentalistická hnutí nalezneme u všech náboženství. Dřívější sekularizace je tak vystřídána zcela opačným trendem.
4. Západní civilizace je na vrcholu své moci a její tlak vyvolává u nezápadních civilizací tendenci obracet se k vlastním kořenům.⁴⁰ Paradoxní je, že na Západě vzdělané elity se snaží westernizaci čelit, ale masy lidí americkou kulturu a styl života s nadšením přijímají.

³⁵ Huntington, Samuel: *Střet civilizací*, s. 71.

³⁶ Todorov, Tzvetan: *Strach z barbarů*, s. 93.

³⁷ Tamtéž, s. 94.

³⁸ Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations?*, s. 25 – 29.

³⁹ Jedná se o vztah k Bohu, ale také vztahy mezi jednotlivci a skupinami, občany a státem, rodiči a dětmi, mezi muži a ženami. Rozdílný je i pohled na práva a povinnosti, svobodu, autoritu, rovnost a hierarchii.

⁴⁰ Barša, Pavel: *Západ a islamismus*, s. 57.

5. Na rozdíl od politických či ekonomických charakteristik se ty kulturní nedají snadno změnit. Odpověď na otázku: „Kdo jsi?“, je jednou pro vždy daná. Větší důraz je kladen na náboženství. Člověk může být současně občanem dvou zemí, ale být polovičním katolíkem či muslimem je daleko komplikovanější.
6. Růst hospodářského regionalismu posiluje vědomí příslušnosti k jednotlivým civilizacím. Společná kultura překonává ideologické rozdíly, které byly typické pro období Studené války.

1.4 Krvavé hranice islámu

Převládajícím rysem vztahů mezi muslimskými a nemuslimskými národy je hluboké nepřátelství, které doprovázejí krvavé konflikty.⁴¹ Na místech, kde se střetávají muslimové a národy jiných civilizací a náboženství – katolické, protestantské, pravoslavné, hinduistické, čínské, buddhistické, židovské, z nich mnoho přerostlo v ozbrojený konflikt. Ať se podíváme na kteroukoli hranici islámu, všude vidíme, že muslimové mají značné problémy s mírovým soužitím se svými sousedy. Přirozeně zde vyvstává otázka, zda tento vzorec konfliktů mezi muslimy a nemuslimy na konci dvacátého století skutečně vyjadřuje vztahy mezi různými civilizačními skupinami. Odpověď zní záporně: muslimové tvoří pouhou pětinu světové populace.⁴² Účast muslimů v konfliktech je daleko větší než u jiných civilizací.

Počátkem devadesátých let se muslimové podíleli na skupinovém násilí větší měrou než nemuslimové a dvě třetiny až tři čtvrtiny mezicivilizačních válek se odehrály mezi muslimy a nemuslimy. Hranice islámu jsou hranicemi krvavými a stejný je i jeho vnitřek.⁴³ Vysoká militarizace společnosti je jedním z problémů, což vede k větší míře násilí a také k jeho větší intenzitě.

Co stojí za eskalací válek na zlomových liniích a proč v nich hrají ústřední roli právě muslimové? Důvody nalezneme v historii: v minulosti docházelo na civilizačních zlomech mezi jednotlivými civilizačními skupinami k občasným konfliktům a vzpomínka na toto násilí přetrvává do současnosti, což na obou stranách vyvolává pocity strachu a ohrožení.⁴⁴

⁴¹ Huntington, Samuel: *Sřet civilizací*, s. 309.

⁴² Tamtéž, s. 311.

⁴³ Tamtéž, s. 312.

⁴⁴ Tamtéž, s. 314.

Huntington nabízí šest možných příčin, proč se na konci dvacátého století na většině násilí podíleli právě muslimové. Tři z nich vysvětlují výhradně násilí mezi muslimy a nemuslimy, zbylé vysvětlují násilí uvnitř islámu:⁴⁵

1. Islám je od svého vzniku náboženstvím meče a oslavuje vojenské ctnosti. Učení islámu předepisuje válku proti nevěřícím a úplně v něm chybí pojem nenásilí.
2. Již od počátku islámu v Arábii se muslimové dostávali do kontaktu s jinými národy a podmaňovali si je.
3. Muslimské země mají problémy s nemuslimskými menšinami, srovnatelné s těmi, s nimiž se potýkají nemuslimské země v případě menšin muslimských. Islám je ale v ještě větší míře než křesťanství absolutistickou vírou: smazává se rozdíl mezi náboženstvím a politikou.
4. Podle vysvětlení samotných muslimů západní imperialismus a podrobení muslimských společností v devatenáctém a dvacátém století o nich vytvořily obraz jakožto ekonomicky i vojensky slabých společností, v důsledku čehož na ně nemuslimské společnosti pohlížejí jako na snadný terč útoků. Muslimové jsou obětí široce sdílených předsudků, srovnatelných s antisemitismem.
5. Další argument je absence jednoho dominantního státu, neexistuje jedno hlavní centrum.
6. Demografická exploze a s tím související velký počet nezaměstnaných mladých mužů ve věku mezi patnácti a třiceti lety jsou zdrojem nestability a násilí jak uvnitř islámu, tak vůči nemuslimům.

Podle Pavla Barši jsou konflikty zapříčiněny především nedořešenými problémy z doby koloniální nadvlády. Nejen islamismus, ale muslimské společnosti obecně jsou hluboce poznamenány evropskou expanzí.

Obavy z islámského fundamentalismu se objevily po vítězství islámské revoluce v Íránu v roce 1979⁴⁶. Přední odborníci upozorňovali, že islám není monolit, a nedisponuje vojenskou silou schopnou ohrozit Západ. Jedná se pouze o hrozbu, kterou představují akce menších skupin.⁴⁷ Terorismus se rozvinul především jako forma boje v zemích, které neposkytly

⁴⁵ Huntington, Samuel: Sřet civilizací, s. 319 – 322.

⁴⁶ Barša, Pavel: Západ a islamismus, s. 71.

⁴⁷ Sřet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 95.

opozici prostor k řádnému politickému soupeření ve stylu západní demokracie. Stejně tak Usáma bin Ládín nejprve směřoval své nepřítelství proti Saúdské Arábii a teprve druhotně proti Spojeným státům.⁴⁸

Oficiální představitelé mnoha muslimských zemí podpořili boj proti terorismu, ale otázka je, jak se budou vztahy mezi nimi a Spojenými státy vyvíjet do budoucna. Bylo by příliš jednoduché považovat všechny muslimské země za nedemokratické a nedodržující lidská práva. V mnoha zemích tyto debaty probíhají. Islám nemá jednotné náboženské ústředí, avšak roku 1971 dokázaly státy s muslimskou většinou ustavit společnou Organizaci islámské konference. Ta sdružuje 56 států nejrůznějších tendencí ve vztahu k demokracii i k islámu samému: sekulární Turecko i přísně islámský Írán, konzervativní Saúdskou Arábii a další zálivové státy i Libyi překypující revoluční rétorikou, státy, které poznaly tradiční orientální despotii i komunistickou diktaturu.⁴⁹

1.5 Střet emocí

Zajímavé rozdělení, které do jisté míry koresponduje s Huntingtonem, nabízí Dominique Moisi. Ve svém článku *The Clash of Emotions* z roku 2007 mu dává za pravdu. Zároveň podle něj dochází ke střetu emocí. Rozděluje svět na kultury, podle míry jejich strachu nebo naopak naděje. Rozlišuje kulturu strachu, pokoření či zatrpklosti a naděje.⁵⁰

Kultura strachu – Spojené státy a Evropa. Evropané se obávají přílivu Afričanů, a po útocích v Madridu a Londýně především radikálních islamistů. Mají strach z budoucnosti. Obávají se, že ztratili kontrolu nad svým vlastním osudem (územím, bezpečností, identitou). Před několika staletími ovládali celý svět a dnes se bojí ekonomického rozvoje zbytku světa. Spojené státy mají strach především ze ztráty kontroly. Po 11. září je kladen větší důraz na bezpečnost. Teroristům se podařilo podlomit tvrzení, že Spojené státy disponují nějakou morální nadřazeností a výjimečností. Počínání Spojených států po 11. září mělo za následek snížení popularity a intervence v zahraničí způsobily více problémů, než vyřešily.

Kultura pokoření a zatrpklosti - Arabský svět. Porážka Osmanské říše po 1. sv. v., vznik státu Izrael na arabské půdě, to vše jsou chyby Západu, které přispěly k úpadku Arabského světa. Z kultury pokoření se stala kultura nenávisti. Díky vlivům globalizace si Západ užívá

⁴⁸ Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 95.

⁴⁹ Tamtéž, s. 95.

⁵⁰ Moisi, Dominique: *The Clash of Emotions*

možnosti moderní doby, muslimové to vše považují za zkažené a dekadentní. Rozdíl je také v roli náboženství. Na Západě vítězí sekularismus, zatímco pro muslimy hraje víra a náboženství stále větší roli. Existuje zde fanatismus dvojího druhu, menšina Šíitů je proti Sunitům, ale společně vystupují proti Západu.

Kultura naděje – Čína a Indie. Obě země se soustředí na ekonomický rozvoj. Charakteristická je pro ně chtivost. Jejich obyvatelstvo má často pocit, že při dělení bohatství přišlo z různých důvodů zkrátka, a teď je na řadě ono. Užívají si globalizace a nikterak neskrbí prostředky.⁵¹

Západ musí správně rozpoznat, jaké hrozby představuje muslimský svět a adekvátně na ně reagovat. Dodávat naději, aby se nespokojení a zklamaní lidé nestávali fanatiky. Západní země mají plné právo bránit se proti každé agresi a každému ohrožování hodnot, na nichž se rozhodly založit své demokratické režimy. Zejména musí důsledně potírat každou teroristickou hrozbu a každou formu násilí. Mají však zájem nedat se strhnout k nepřiměřené, přemrštěné a neoprávněné reakci, protože ta by vedla k důsledkům opačným, než jaké očekáváme.⁵²

⁵¹ Todorov, Tzvetan: Strach z barbarů, s. 12.

⁵² Tamtéž, s. 14.

2. Kritika Huntingtona

V roce 2002 vychází sborník českých autorů, kteří reagují na Huntingtona. Po útocích z 11. září začaly být jeho myšlenky opět velmi aktuální. Objevují se nové hrozby, jedná se o terorismus, šíření zbraní hromadného ničení a šíření jaderných zbraní.

2.1 Střet civilizací? Dominance Západu nebo dialog světových kultur

Podle Miloše Mendela podléhají Spojené státy a teorie mezinárodních vztahů ideologizaci. Za strůjce veškerého zla jsou považovány země třetího světa a vítězí jednoduché až banální teorie. Ideologizace vědy v USA v 80. letech vedla mj. k prosazení tzv. „paradigmatické metodologie“ výzkumu. Její uplatnění vedlo k rozvoji dvou trendů v pohledu na soudobé dějiny a politické poměry. Prvním byl „konec dějin“ a druhým „střet civilizací“.⁵³ Nepřímá odpověď Huntingtona na Fukuyamovu teorii o konci dějin přišla až po pěti letech. Podle Mendela to může svědčit o dvojím: buď Huntington do té doby vůbec nepovažoval za užitečné se ke „konci dějin“ polemicky vyjadřovat, nebo Fukuyamovu euforii do jisté míry sdílel.⁵⁴

Po pádu Sovětského svazu nedošlo k rozšíření západní demokracie, naopak mnoho postkomunistických zemí se zmítalo v občanských válkách a bojovalo s různými formami nacionalismu. Po celém světě se rozmnožilo množství lokálních konfliktů. V této situaci Huntington formuluje své teze. Mendel shrnuje základní Huntingtonovy myšlenky. Náboženství je pro něj základní „hybatel v rozvoji civilizace“ a definiční znak každé civilizace. Spolupráce nebo soupeření mezi civilizacemi bude v budoucnu pouze na základě jejich příbuznosti či animosity. Z osmi definovaných civilizací, jsou se Západem islám a konfucianismus naprosto neslučitelné. Spory probíhají na zlomových hranicích, kde dochází k ozbrojeným konfliktům nebo se jedná o politickou převahu. Zásadní je nevyhnutelnost střetu mezi Západní a některou ze sedmi dalších civilizací. Nevyhnutelnost střetu vyplývá z univerzalistické povahy etiky a politické kultury Západní civilizace, západního pojetí liberalismu, individualismu, parlamentarismu, lidských práv, rovnosti, svobody, vlády

⁵³ Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 22.

⁵⁴ Tamtéž, s. 23.

zákona, tržní ekonomiky a oddělení církve od státu; v jiných civilizacích tyto hodnoty nejsou uznávány a ochotně přijímány.⁵⁵

Huntingtonův článek se setkal s odmítavou reakcí především od akademiků. Za závažný problém Mendel považuje nevyjasněnost pojmů. Základním termínem je pro Huntingtona civilizace, který ale ani v knize ani v článku přesně nedefinuje. Mendel si také pokládá otázku, ve které vědní disciplíně Huntington analyzuje světový civilizační systém⁵⁶? Nestanovil totiž jasně, o jakou analýzu se jedná. S koncem ideologií po roce 1989 by se jednotlivé národy a společnosti měly definovat na základě své příslušnosti k určité civilizaci. Naopak ideologie nezanikly, pouze se mění. Ozbrojené i ideologické střety se odehrávají uvnitř civilizací – mezi státy a skupinami států, mezi sociálními, etnickými, náboženskými a profesními skupinami s více nebo méně jasně formulovanými ideologickými záměry a argumenty.⁵⁷

Za počátek západní civilizace Huntington považuje období mezi lety 700 a 800 naší éry.⁵⁸ Mendel zde opět vytýká nejasnou definici. Již ve Starém Řecku byl svět rozdělen na Orient a Okcident, Východ – Západ. Proto nemůže obstát tvrzení, že Západní civilizace byla jako jediná označena podle světové strany.⁵⁹ K jedné civilizace Huntington řadí země, které jsou na základě svého historického vývoje, ale i dalších kulturních charakteristik naprosto odlišné. Do jednoho civilizačního paradigmatu nelze zahrnovat USA, Švédsko a Portugalsko, jako do euroamerické civilizace.⁶⁰

Konfuciánskou civilizaci v knize přejmenovává na čínskou, kam patří také Vietnam a Korea. Rozdíly mezi jednotlivými zeměmi, které by měly patřit k jedné civilizaci, jsou nejen v oblasti jejich zájmů, ale také vztahů mezi nimi. Mendel zpochybňuje, proč jsou do této civilizace zahrnuty zároveň státy jihovýchodní Asie s převážně buddhistickou náboženskou tradicí.

S islámskou případně s konfuciánskou civilizací má podle Huntingtona v budoucnu dojít k nevyhnutelnému střetu. Zásadním problémem je neslučitelnost islámu se západními hodnotami a stylem života. Mendel kritizuje celkové pojetí islámské civilizace. Jedná se o

⁵⁵ Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 26.

⁵⁶ Tamtéž, s. 28.

⁵⁷ Tamtéž, s. 32.

⁵⁸ Huntington, Samuel: Střet civilizací, s. 38.

⁵⁹ Západ je jedinou civilizací, jejíž jméno se odvozuje od názvu světové strany a nikoli od jména nějakého národa, náboženství či geografické oblasti. Tamtéž, s. 39.

⁶⁰ Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 37.

část obyvatelstva, která pouze sdílí formální a psychické projevy jistého náboženského systému.⁶¹ Islám má na každodenní život jistě silnější vliv, než jak je tomu v křesťanských zemích. I zde jsou však lidé, kteří náboženství nepraktikují. Od Senegalu po Somálsko, a od Bosny po Indonésii existují značné etnické, sociální a kulturní rozdíly. Označení této rozsáhlé oblasti za islámskou civilizaci je tedy velmi zjednodušující. Rovněž v Afghánistánu můžeme pozorovat rozdělení společnosti hned na několika úrovních, které znesnadňují pokusy zemi sjednotit. Islám není jen Korán, volání muezzina nebo terorismus v podání organizace Al-Ká'ida.⁶² Není možné redukovat islám na jednu skupinu islamistů či tvrdit, že islám je homogenní.

Podle Mendela mají dnešní konflikty stejně jako v minulosti politicko-ideologické příčiny. Pokud by Západ a islám byly opravdu dvě neslučitelné civilizace neměly by Spojené státy s některými islámskými zeměmi „strategické vztahy“, např. s konzervativně islámským režimem v Severním Jemenu, s puritánsky reformistickým režimem Saúdské Arábie, fundamentalisticky vládnoucími pučisty v Pákistánu v letech 1977 – 88. V letech 1979 – 1988 masivně podporovaly a cvičily různé frakce afghánských mudžáhidů.⁶³ Obáváme se islámských teroristů, kteří jsou vždy připraveni zaútočit, naopak muslimové zase chápou západní kulturu jako zkaženou, dekadentní a ohrožující jejich mravní ideály. Toto zjednodušené vidění světa je do značné míry vyvoláváno sdělovacími prostředky, které nás neustále zásobují aktuálními informacemi.

Spojené státy podporují diktátorské režimy, které jsou v očích tamější veřejnosti nelegitimní a nespravedlivé.⁶⁴ V mnoha případech používají dvojí metr. Podpora, které se ze strany Spojených států dostává Izraeli, již od jeho vzniku vede v islámských zemích k silnému antiamerikanismu. Násilí páchané na Palestincích považují Arabové za velkou křivdu, spojuje je společná nenávisť vůči Spojeným státům a Izraeli jako hlavním viníkům za jejich utrpení. Důležitým faktorem hrajícím v neprospěch Spojených států je jejich nedostatek respektu a nepochopení kulturních odlišností. Spojené státy jako jediná velmoc své zájmy prosazují nekompromisně. Stanovováním si vlastních pravidel demonstrují svou hegemonii. Mezi islámskými státy nenajdeme ani dva státy, jež by měly shodné politické záměry, představa o islámském ohrožení Západu není podložena jediným racionálním argumentem.⁶⁵ Uplatňování

⁶¹ Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 40.

⁶² Tamtéž, s. 41.

⁶³ Tamtéž, s. 42.

⁶⁴ Tamtéž, s. 45.

⁶⁵ Tamtéž, s. 47.

teze o střetu civilizací pouze nahrává malé skupině radikálních islamistů, kteří ji dokáží využít ve svůj prospěch. V roce 2002 začal George Bush zprávu o stavu Unie slovy: „Náš stát je ve válce, naše ekonomika je v recesi a civilizovaný svět čelí bezprecedentnímu nebezpečí. Přesto naše unie nebyla nikdy silnější“.⁶⁶

Oskar Krejčí nám připomíná, že Huntington nebyl prvním autorem, který vypracoval teorii o konfliktu civilizací. Navazoval na tři koncepce.⁶⁷ Prvním autorem byl v 60. letech 19. století ruský přírodovědec a sociolog Nikolaj J. Danilevskij. Ve své knize Rusko a Evropa se věnoval budoucímu zápasu Ruska a Západu. Rusko podle něj mělo sjednotit slovanské národy, které jediné společně mohly vzdorovat rozpínavosti Evropy. Německý filozof Oswald Spengler počátkem 20. století v knize s názvem Zánik západu popsal cykly vzestupu a pádu západní kultury. Autorem dvanácti svazkové srovnávací studie velkých civilizací Studium historie je britský historik a sociolog Arnold J. Toynbee. Existuje podle něj pět živých civilizací⁶⁸, ale také mnoho civilizací, které se nikdy dostatečně nerozvinuly. Toynbee konstatoval, že západní civilizace je v krizi, ale na rozdíl od Spenglera věřil v její záchranu.⁶⁹

Podobně jako Mendel i Krejčí Huntingtonovi vyčítá nejasnou terminologii. Jedná se především o používání pojmů kultura a civilizace, které Huntington považuje za synonyma. Rozlišuje pouze pojem civilizace v plurálu a singuláru. Kulturu můžeme chápat také jako umění. V širším pojetí jde o souhrn materiálních a duchovních hodnot vytvořených buď celým lidstvem v průběhu dějin, nebo určitou společností.⁷⁰ Zdrojem politického rozhodování není pouze kultura a civilizace ale další škála motivů od sociálních až po individuální chování. Ideologie je faktor, který předčí kulturu. I v rámci jedné civilizace může dojít ke konfliktu, právě na základě rozdílné ideologie. Huntington je přiřazován ke škole politického realismu, konflikt je pro něj tedy nevyhnutelný a všudypřítomný. Podle této koncepce se vyčerpaly klasické ideologické motivy a konflikty se vrací ke středověkému náboženskému osvětlení a zapříčinění konfliktů.⁷¹ Ale ani po skončení Studené války nepřestávají hrát důležitou roli národní zájmy. Boj proti mezinárodnímu terorismu lze vnímat jako boj proti

⁶⁶ State of the Union Address, <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>

⁶⁷ Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 51-55.

⁶⁸ 1. Západní společnost, sjednocená západním křesťanstvím; 2. Pravoslavná neboli byzantská společnost v jihovýchodní Evropě a Rusku; 3. Islámská společnost v oblasti od severní Afriky a Středního východu po Velkou čínskou zeď; 4. Hinduistická společnost v tropické subkontinentální Indii; 5. Dálněvýchodní společnost v subtropických a umírněných oblastech jihovýchodní Asie. Tamtéž, s. 52.

⁶⁹ Tamtéž, s. 106.

⁷⁰ Tamtéž, s. 59.

⁷¹ Tamtéž, s. 65.

islámu jen při zjednodušeném pohledu na složení teroristické skupiny a při porovnání odlišného dominujícího náboženství ve Spojených státech a v Afghánistánu.⁷² Jedině na základě národního zájmu můžeme pochopit jednání dalších muslimských států a jejich důvody, proč po útocích z 11. září vstoupili do koalice v čele se Spojenými státy. Pákistán, Uzbekistán, Turkmenistán, Tadžikistán a další země se nerozhodovaly na základě své příslušnosti ke společné civilizaci nebo náboženství, ale na základě národních zájmů a solidarity.

Stejně tak definice Západu jako civilizace je velmi zjednodušující. Huntington zcela opomíjí vliv Číny a islámských zemí ve středověku. Západ je podle něj kolébkou modernizace, industrializace a pokroku, který se šíří do dalších oblastí a ostatní civilizace se jej pouze snaží napodobit. Vyzdvihuje pouze určité momenty z dějin. Náboženství v západní společnosti nehraje tak zásadní roli jako tomu je u islámu. Nejvýznamnějším tmelem onoho hodnotového konglomerátu, který dnes tvoří západní politickou kulturu, není náboženství, ale liberalismus. Základem je tolerance, která vedla ke kultivaci vztahů mezi křesťanstvím a judaismem, proč by nebylo možné něco podobného ve vztahu Západu k islámu?⁷³ Představa o nadřazenosti Západu vede ke snaze vyvážet určitý způsob života i do dalších oblastí světa, což ale naráží na jejich odpor. Pesimistické vizi střetu civilizací lze zabránit, pokud se Západ nebude snažit násilně westernizovat celý svět a vydávat svou kulturu za univerzální.

Zdeněk Zbořil nevidí zásadní problém v tom, že Huntington očekává střet mezi jednotlivými náboženstvími a kulturami, ale opět jde o definování a popis těchto skupin. Uvnitř těchto civilizačních okruhů je totiž tolik různorodých skupin a multikauzálně odlišných kultur, že nelze než obdivovat, s jakou lehkostí jsou Huntingtonem opomíjeny.⁷⁴

Podle Tomáše Halíka Huntington ve své knize naznačuje jeden z možných scénářů budoucího vývoje. Vyvažuje rozšířené iluze naivního optimismu, zejména Fukuyamovu teorii o „konci dějin“ a univerzálním vítězství západního liberalismu.⁷⁵ Huntington před střetem civilizací varuje, ale nezakrývá současnou stagnaci Západu a nepředjímá naivní a arogantní představu, že západní cesta je univerzálně platná a víceméně snadno aplikovatelná v jakémkoliv kulturním prostředí.⁷⁶ Halík tedy chápe Huntingtona zcela jinak, než dva předchozí autoři. S koncem Studené války Spojené státy přišly o jasně definovaného nepřítele. Řešením není

⁷² Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, s. 65.

⁷³ Tamtéž, s. 70.

⁷⁴ Tamtéž, s. 110.

⁷⁵ Tamtéž, s. 172.

⁷⁶ Tamtéž, s. 174.

nahradiť ho soupeřem jiným, který je v tomto případě ztělesňován islámskými radikály. Tomáš Halík bere knihu jako návod, jak se vyrovnat s rozdíly v jednotlivých společnostech. Jako religionista kladně hodnotí důraz na roli náboženství ve formování jednotlivých civilizací. Vznikají tak různé formy fundamentalismu, které mají za následek zvyšující se napětí ve světě. Striktní oddělení církve od státu a odsunutí náboženských otázek pouze do soukromé sféry se mění a náboženství má opět velký vliv.

2.2 The Clash of Civilizations: The Debate

V roce 2010 vyšla publikace s názvem *The Clash of Civilizations: The Debate*. Jedná se o soubor článků, které vycházely postupně od roku 1993, kde známí autoři reagují na Huntingtonův článek. James F. Hoge, editor časopisu *Foreign Affairs*, shrnuje komentáře následovně: konflikty budou s největší pravděpodobností vznikat mezi národy a skupinami v rámci civilizací, občanství je i nadále definováno jako příslušnost k určitému národu, civilizace mají schopnost absorbovat různé vlivy a nechovají se jako kulečnickové koule, strach z fundamentalismu je zveličován a naopak vliv modernity a sekularismu je podceňován, na rozdíl od realistických představ, státy spolu nejsou v neustálém konfliktu.⁷⁷

Fouad Ajami⁷⁸ reagoval na Huntingtonův článek v dalším čísle časopisu *Foreign Affairs*. Huntingtonovo tvrzení, že státy zůstávají nejdůležitějšími aktéry je podle Ajamiho pouze určitou povinností. Jejich místo zaujaly střetávající se civilizace. Ke střetu dojde mezi Západem a „ostatními“. Nezápadní státy chtějí jít svou vlastní cestou a s tím roste míra jejich fundamentalismu. Ajami s tímto nesouhlasí, např. v Indii nebude nikdy dominovat hinduismus, protože důležitou roli hraje i nadále sekularismus. Střední třída bude bránit moderní systém a zabráni návratu náboženského fanatismu.⁷⁹ Jako další příklad může sloužit Turecko, které se stále více přibližuje k Evropě. Daleko více než konflikty založené na civilizačních poutech a věrnosti chtějí jednotlivé národy soutěžit v rámci světové ekonomiky, zajistit lidem pracovní místa a vymanit se z chudoby.⁸⁰

Jako příklad civilizační bitvy je pro Huntingtona válka v zálivu. Ajami ji však vidí pouze jako snahu jednoho muže získat moc. Spojené státy společně s dalšími mu v tom zabránili pouze z toho důvodu, protože byly ohroženy jejich zájmy v této oblasti. Nežijeme ve světě, kde by

⁷⁷ *The Clash of Civilizations: The Debate*, s. iv.

⁷⁸ Fouad Ajami je profesor původem z Libanonu, učí Blízkovýchodní studia.

⁷⁹ Tamtéž, s. 35.

⁸⁰ Tamtéž, s. 38.

civilizace kontrolovaly státy. Naopak státy kontrolují civilizace. Pokud je to v jejich zájmu zdůrazňují bratrství a společnou víru.⁸¹

Kishore Mahubani⁸² do debaty přispěl článkem *The Dangers of Decadence*, s podtitulem *What the Rest Can Teach the West*. Na Západě vzrůstají obavy z budoucnosti. Rozšíření islámského fundamentalismu a vzestup Východní Asie jsou považovány za hrozby západní dominanci. Mahubani dodává, že zbytek světa má ze Západu stejné obavy.⁸³ Západní dominance posledního století, ztělesňovaná především Spojenými státy vyvolává v mnoha zemích strach. Představitelé Západu sami sebe vnímají jako ztělesnění dobra. Po útocích na Světové obchodní centrum jsou muslimové považováni za ty, kteří nás ohrožují. Ve všech konfliktech, které proběhly mezi muslimy a pro-západními silami, muslimové prohrávají. Ať již se jedná o Palestinu, Iráčany, Íránce nebo muslimy v Bosně.⁸⁴ Připomíná také, že není v silách muslimských zemi se sjednotit a koordinovaně ohrožovat Západ. Mahubani nezpochybňuje Huntingtonovo rozdělení civilizací. Dvě věty podle něj vystihují současnou situaci: „Lidé a vlády nezápadních civilizací již nejsou pouze objekty západní kolonizace, ale stávají se z nich hybatelé dějin,“ a druhá: „Západ používá mezinárodní instituce, vojenskou moc a ekonomické zdroje, aby si udržel svou dominanci, chránil své zájmy a zároveň rozšiřoval své politické a ekonomické hodnoty.“⁸⁵ Tyto dvě skutečnosti se vylučují a není pochyb o tom, že jsou tedy důsledkem mnoha problémů. Západ staví svou jedinečnost na individuální svobodě a demokracii⁸⁶. Podle Mahubaniho ze Západu vzešlo mnoho dobrého, ale víra ve všespasitelnost může mít opačný efekt. Představitelé Západu mají tendenci zavírat oči před negativními dopady. Huntington je v tomto smyslu stejně slepý.⁸⁷

Optimistický pohled nabízí Robert L. Bartley.⁸⁸ Rozpad Sovětského svazu a konec Studené války podle Bartleyho ukončilo období, které začalo již 28. června 1914 zavražděním následníka rakousko-uherského trůnu Františka Ferdinanda d'Este. Skončilo století, které bylo plné krvavých konfliktů. Huntingtonova představa budoucnosti ale také není příliš optimistická. Bartley připouští, že dochází k nárůstu uvědomování si kulturních, etických a

⁸¹ The Clash of Civilizations: The Debate, s. 43.

⁸² Kishore Mahubani pochází ze Singapuru. Je to bývalý diplomat a děkan univerzity v Singapuru.

⁸³ Tamtéž, s. 45.

⁸⁴ Tamtéž, s. 47.

⁸⁵ Tamtéž, s. 49.

⁸⁶ Mahubani ale vidí i druhou stranu svobody a demokracie. Svoboda problémy nejen řeší, ale také mnohé způsobuje. Od roku 1960 ve Spojených státech došlo ke zvýšení kriminality o 560%, o 419% vzrostl počet matek, které samy vychovávají své děti, rozvodovost se zvýšila o 300% a stejně tak počet dětí, kteří žijí v domácnosti pouze s jedním rodičem. Jde o jednoznačný sociální úpadek společnosti. Tamtéž, s. 50.

⁸⁷ Tamtéž, s. 51.

⁸⁸ Robert L. Bartley byl editor časopisu The Wall Street Journal.

náboženských hodnot a neděje je to jen v muslimských zemích. Ale stejně tak dochází ke světové integraci. Bartley zmiňuje rostoucí míru komunikace, šíření americké kultury nebo angličtinu jako světový jazyk.⁸⁹ Západní forma demokracie se neustále rozšiřuje do dalších oblastí. Demokracie souvisí s ekonomickým rozvojem. Díky němu dochází ke vzniku střední třídy, která chce kontrolovat svou vlastní budoucnost. Na základě historických událostí Bartley může konstatovat, že ekonomický rozvoj vede k požadavkům na demokracii a autonomii jednotlivců; komunikace rozšiřující se po celém světě snižuje moc despotických vlád; šíření demokracie snižuje riziko vzniku konfliktů.⁹⁰ Přestože budoucnost není nikdy jistá, v mnoha ohledech záleží na představitelích Západu, zda podlehnou strachu či naopak.

Liu Binyan⁹¹ považuje za hlavní zdroje konfliktů po Studené válce křížící se politické a ekonomické zájmy. Dnešní situace je podle něj v mnohém srovnatelná s třicátými léty minulého století, kdy probíhala ekonomická krize. Sovětský svaz ani nacistické Německo již neexistují, ale stále přetrvávají ekonomické, sociální a politické faktory, které vedly k jejich vzestupu - ekonomické problémy, xenofobie a populismus.⁹²

Podle Jeane J. Kirkpatrick⁹³ je Huntingtonovo rozdělení civilizací pochybné. Pokud definujeme jednotlivé civilizace na základě náboženství, jazyka, společné historie, zvyků a institucí vyvstává otázka, proč není do Západní civilizace zahrnuta také Latinská Amerika.⁹⁴ Latinská stejně jako Severní Amerika byla osídlena Evropany, kteří zde přivezli své jazyky, zvyky a náboženství.⁹⁵ Stejně tak je součástí Západu i Rusko. V minulém století a ani dnes nevznikají války na základě civilizačních rozdílů. Nejničivější konflikty probíhaly v rámci civilizací. Stejně jako Ajami ani Kirkpatrick nepovažuje válku v Perském zálivu za příklad civilizačního konfliktu. Spojené státy a další západní státy se v tomto regionu angažovaly především z geopolitických důvodů. I když Sadám Husajn se snažil svět přesvědčit o opaku.⁹⁶

Mezi islámskou a židovsko-křesťanskou civilizací, mezi kterými má podle Huntingtona dojít ke střetu, nepochybně existují značné rozdíly. Zásadní problém však Kirkpatrick vidí

⁸⁹ The Clash of Civilizations: The Debate, s. 53.

⁹⁰ Tamtéž, s. 56.

⁹¹ Liu Binyan byl čínský novinář a známý politický disident. Ve Spojených státech působil jako ředitel čínské iniciativy na Princetonu.

⁹² Tamtéž, s. 58.

⁹³ Jeane J. Kirkpatrick byla první žena na postu velvyslankyně při OSN, poradkyně prezidenta Reagana pro zahraniční politiku a také profesorka na univerzitě v Georgetownu.

⁹⁴ Tamtéž, s. 63.

⁹⁵ V Latinské Americe má větší vliv indiánská kultura, v Severní je zase patrný vliv Afriky. Tamtéž, s. 63.

⁹⁶ Do té doby sekulární režim Sadáma Husajna se obrátil na muslimský svět, žádal o vyjádření podpory a solidarity. Na tuto výzvu mnoho států nereagovalo a naopak většina muslimských států vyjádřila podporu Kuvajtu.

v rozdílech mezi samotnými muslimy. Existují zde skupiny, jejichž cílem není rozšiřování násilí a nenávisti a naopak na druhé straně také ti, pro které je typické antimodernistické, protizápadní a netolerantní smýšlení. Prvním cílem islámských fundamentalistů nejsou jiné civilizace, ale především jejich vlastní vlády.⁹⁷ Kirkpatrick souhlasí s Huntingtonem v jeho pohledu na důležitost civilizací. Díky globální komunikaci a migraci lidí po celém světě na sebe narážejí různé pojetí hodnot nebo odlišné způsoby života, což může vést k problémům. To ale nemůže zabránit modernizaci. Modernizace, která je spojená s westernizací si je Huntington vědom (viz. výše). Cílem některých společností, je přijmout moderní prvky ze Západu, ale zároveň si zachovat svou vlastní kulturu a identitu.

Stanley Hoffmann⁹⁸ napsal svou reakci na článek *Střet civilizací* v roce 2002. Jeho otázka zní: „Jak dnes vypadají mezinárodní vztahy“? Během devadesátých let jsme byli svědky kolapsu mnoha států, které vznikly jako produkt dekolonizace. S koncem Sovětského svazu a bývalé Jugoslávie vypluly na povrch do té doby neřešené etnické konflikty. Vlády v Iráku, Súdánu, Haiti a Afghánistánu vedly válku proti svým vlastním občanům. Mezinárodní společenství na tyto války reagovalo humanitární intervencí, která však měla za následek porušení principu národní suverenity a nevměšování se.⁹⁹ Důvodem, který stojí za všemi popsányými konflikty a dalšími je podle Hoffmanna globalizace.

Stejný vliv jako konec Studené války měly na mezinárodní vztahy i útoky z 11. září, tedy začátek nové éry. Díky globalizaci mohli náboženští fanatici z druhého konce světa ohrozit Spojené státy. Nespočetné množství jednotlivců a skupin se stávají globálními aktéry společně se státy, z toho důvodu klesá míra bezpečnosti a naopak roste zranitelnost.¹⁰⁰ Globalizace podle Hoffmanna nerozšiřuje mír, ale spíše podporuje konflikty. Díky globálnímu dosahu médií mají lidé možnost porovnávat své osudy. Utlačovaní a nešťastní mohou vidět, jak se žije lidem svobodným. Globalizace některé obohacuje a zároveň vykořeňuje většinu. Ti, kteří jsou chudí a vykořelení mohou mít snahu hledat odplatu a vlastní hrdost v terorismu.¹⁰¹ Na terorismus můžeme pohlížet jako na důsledek globalizace. Islámský terorismus není založen pouze na podpoře Palestinců a opozici proti přítomnosti Američanů. Teroristé bojují také proti nespravedlivé ekonomické globalizaci.¹⁰² Jde o boj, ve kterém hranice a státní suverenity nehrají roli. Na příkladu Afghánistánu můžeme pozorovat,

⁹⁷ *The Clash of Civilizations: The Debate*, s. 64.

⁹⁸ Stanley Hoffmann je od roku 1955 profesorem na univerzitě v Harvardu.

⁹⁹ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 87.

¹⁰¹ Tamtéž, s. 95.

¹⁰² Tamtéž, s. 95.

že, suverenita států, které podporují teroristické skupiny je narušována. Válka je vedena po celém světě. Na teroristy je pohlíženo jako na vyvržence a v mnoha případech není uplatňováno válečné právo. Spojené státy v současnosti představují jedinou zemi, která je schopná s terorismem efektivně bojovat. Důležitá je především otázka, jak se Spojené státy ke globalizaci postaví. Zda budou přehlížet negativní důsledky, které představuje pro méně rozvinuté země či naopak.¹⁰³

2.3 Válka světů

Vyhlašování svaté války mezi islámem a bezbožným Západem, využívají vůdci džihádu k získávání nových příslušníků hnutí. Dvacátého října 2001 se žurnalista z al-Džazíry svého protějšku zeptal: „Co si myslíte o tom, co se říká o „střetu civilizací“? Usáma bin Ládín odpověděl: „Podle mě o tom nelze pochybovat. „Střet civilizací“ je záležitost velmi jasná, doložená Koránem a Prorokovými tradicemi, a žádný skutečný věřící hlásící se ke své víře by o těchto pravdách neměl pochybovat. V roce 2002 byla vydána brožura Nevyhnutelnost střetu civilizací, která hovoří stejně. Ke střetu dojde ve třech rovinách: ekonomická, politická a vojenská. V současnosti již probíhá intelektuální boj. Západ se snaží dominovat v oblasti médií, vzdělávání a podporuje pouze ty, kteří dále šíří západní kulturu.“¹⁰⁴

Teorii o střetu civilizací přijímají všichni ti, kdo mají zájem převést složitost světa na konfrontaci jednoduchých, homogenních celků: Západu a Východu, „svobodného světa“ a islámu. V bin Ládínově zájmu je líčit Západ jako jednotnou, koherentní tradici, vedoucí s islámskými zeměmi zápas na život a na smrt: pokud by to byla pravda, každý by si musel zvolit svou stranu a všichni muslimové by se sešikovali za ním. Stejně tak v zájmu vlád zemí jako Sýrie či Írán je dělat ze Západu obětního beránka, zodpovědného za všechny jejich neúspěchy. Tím odvrátí frustraci svých obyvatel.¹⁰⁵

Podle Todorova do války nevstupují kultury ani náboženství, nýbrž politické entity: státy, organizace, politické strany. A svým způsobem můžeme mluvit o štěstí, že je tomu tak: politické konflikty lze řešit vyjednáváním, ale zaslepené války mezi civilizacemi – pokud by existovaly – by se zastavit nedaly.¹⁰⁶ Stejně tak je náboženství spojováno s vášněmi, na základě kterých je jednodušší zmobilizovat velké množství lidí. Motivы sebevraždných

¹⁰³ The Clash of Civilizations: The Debate, s. 97.

¹⁰⁴ The Inevitability of the Clash of Civilisation, s. 40.

¹⁰⁵ The Clash of Civilizations, s. 104.

¹⁰⁶ Todorov, Tzvetan: Strach z barbarů, s. 107.

atentátníků nebývají vždy náboženského charakteru. Jedná se o kombinaci ponížení, touhy po odplatě, bezmoci, hněvu a frustrace. Mladí lidé se aktivizují a chtějí bojovat s těmi, kterým připisují odpovědnost za svou situaci. Viní své vlády, které se drží u moci pouze díky americké podpoře z neschopnosti. Mnohdy je pohodlnější vysvětlovat chování jedinců příslušností k jejich skupině nežli příčinami. Tento rigidní determinismus bývá spojován zejména s osobami pocházejícími ze zemí s muslimskou většinou. Všichni ostatní lidé jednají z nejrůznějších důvodů: politických, společenských, ekonomických, psychologických, ba dokonce biologických, jenom u muslimů prý jedinou pohnutku jednání vždy představuje jejich náboženská příslušnost. My jsme svobodní, racionální, tj. plně lidské, oni podléhají determinismu, jsou iracionální, a tedy lidské jen neúplně.¹⁰⁷

Přesto si můžeme položit otázku: je snad iracionální Usáma bin Ládín, který vyšle sebevražednou misi proti newyorským mrakodrapům a Pentagonu v naději, že prudká reakce Američanů odhalí ostatnímu světu „imperialistickou“ a „krvelačnou“ povahu jejich režimu? Nebo je iracionální prezident Spojených států, prezentující svou politiku vojenské okupace muslimské země jako cestu k získání jejího obyvatelstva pro západní hodnoty? Vhodnější prostředek k dosažení svého cíle zjevně zvolil první z nich.¹⁰⁸

Potřeba rozdělení světa na přátele a nepřátele se objevila znovu po útocích z 11. září. V tomto případě proti sobě stojí islám a Západ. Ti, kdo zastávají smířlivější postoj, jsou hanlivě označováni za multikulturalisty. Toto rozdělení světa není nic nového. Již v evangeliích můžeme najít: „kdo není se mnou, je proti mně“. Svět je rozdělen na dobro a zlo. Ti druzí představují zlo, které je třeba zničit. A k tomuto cíli můžeme použít všechny dostupné prostředky.

V polovině století zaznamenal islamismus radikálnější obrat ve spisech jednoho z příslušníků Muslimského bratrstva, Egyptana Sajjida Qutba, kterého dal v roce 1966 popravit Násir, jakož i v učení hlásaném iránským (šíitským) ajatolláhem Chomejním. Ti zdůrazňují bojovný aspekt doktríny: násilí je nejenom přípustné, je přímo doporučováno. Význam pojmu džihád, který bychom mohli přeložit jako „úsilí“ nebo „boj“, se zužuje na svatou válku. Což je povinnost každého muslima. Islámu a Západu, učí Sajjid Qutb čtyřicet let před Huntingtonem, je souzeno utkat se v nelítostném boji.¹⁰⁹

¹⁰⁷Todorov, Tzvetan: Strach z barbarů, s. 109 – 110.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 111.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 114.

3. Afghánistán

Konflikt v Afghánistánu trvá více než 25 let. Není tedy téměř nikdo, koho by se boj nějakým způsobem nedotknul. Jaké jsou příčiny nekončícího konfliktu v Afghánistánu? Podle Slavomíra Horáka má celý konflikt několik rozměrů. Dochází k prolínání etnických, sociálních a náboženských rozdílů s vnějšími vlivy.

3.1 Etnické složení

Afghánistán je zemí mnoha národů. Neexistuje jednotný afghánský národ a s ním spojený afghánský jazyk.¹¹⁰ Identifikace obyvatel s Afghánistánem funguje ve vztahu k vnějšímu světu. Samotní Afghánci se hlásí ke své národnosti (Paštun, Tádžik, Uzbek), případně k místu svého narození. Tato rozpolcenost se stala jedním z nejvýznamnějších zdrojů celého konfliktu. Mnohé národnosti nemají svoje vyhraněné území, ale jsou roztroušeny ve více oblastech společně s příslušníky dalších národností. Proto je téměř nemožné docílit toho, aby správní dělení země na provincie a okresy alespoň zhruba odpovídalo etnickému rozmístění obyvatelstva.¹¹¹

I přes několik paštunizačních vln, paštština se stala státním jazykem stejně jako jazyk darí, se nepodařilo oslabit persko-jazyčnou státní správu, tvořenou vesměs Tádžiky.¹¹² Nejreprezivnější podobu měla paštunizace v období vlády hnutí Tálibán. Po jeho svržení byli naopak na vládní pozice přijímáni členové protitálibánské opozice. Etnické rozdíly v afghánské společnosti vždy hrály roli. Během komunistické nadvlády se jednotlivé kmeny identifikovaly buď jako součást komunistického tábora nebo byli v opozici. Národnostní rozdělení mělo vliv i během občanské války od roku 1992. Zdůrazňování národní příslušnosti vedlo k dalšímu rozdmýchávání nenávist. Lidé se identifikovali s jednotlivými vojenskými veliteli i na základě jeho národnosti. Spory mezi příslušníky různých etnik byly často uměle vyvolávány případně přibarvovány. Protěžování paštunského etnika po nástupu Tálibánu ještě více posílilo národnostní identifikace obyvatelstva, která je patrná i dnes.¹¹³

¹¹⁰ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 9.

¹¹¹ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 15.

¹¹² Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 18.

¹¹³ Tamtéž, s. 19.

Paštunové

Paštunové tvoří nejpočetnější etnickou skupinu, téměř 42% obyvatel. Afghánistán byl především v minulosti spojován pouze s Paštuny, což je ale značně zavádějící. Během 18. století představovali vůdčí roli ve vedení říše. Paštuni mají vlastní právní a etický kodex tzv. paštunváli, jež nese celou řadu prvků pastevecké společnosti, např. povinnost přijetí a ochrany hosta, založenou na očekávání vzájemné pomoci, ale také pomstu v případě vnějšího napadení nebo ohrožení.¹¹⁴ Zákoník bývá v některých případech nadřazen islámskému náboženskému právu šaría. Paštuni žijí v kmenových společenstvích. Na jihu Afghánistánu je to společenství Abdalí/Durrání¹¹⁵ ve městech Kandahár, Herát, Farah a na východě (Nangarhár, Paktíja) žije kmen Ghilzají. Obě nejvýznamnější společenství i další kmeny a klany spolu neustále soupeří a střídají se u moci. Ke změně došlo až s nástupem komunistů v roce 1978. Všichni komunističtí vůdci byli z kmene Ghilzají (Háfizulláh Amín, Núr Muhammad Tarakí, Babrak Karmal i Muhammad Nadžibulláh). Z toho důvodu příslušníci paštunských protikomunistických hnutí byli naopak z kmene Durrání. Během občanské války v 90. letech nebyla opoziční hnutí schopna postupovat podle jednotné strategie. Gulbuddín Hekmatjár byl jeden z nejvýznamnějších velitelů, a přesto jeho pozici ohrožovali regionální vůdci. Jeho snahy o sjednocení Paštunů byly neúspěšné. Jedním z důvodů byl jeho původ. Pocházel ze severu a pro mnohé Paštuny tedy jako vůdce nebyl přijatelný. Hekmatjár se dlouhou dobu těšil podpoře Pákistánu. Po několika vojenských nezdarech a neúspěšném pokusu dobýt Kábul si pákistánská vláda začala hledat jiného spojence. Vůdcové nového hnutí Tálibán byli rovněž Paštuni z kmene Ghilzají a brzy získali podporu Pákistánu. Tálibán postupně ovládl téměř celý Afghánistán. Dalším významným Paštunem a příslušníkem kmene Durrání je prezident Hamíd Karzají, který byl do této funkce dosazen Spojenými státy v roce 2001. Paštuni jsou jedinou státotvornou národností v zemi, byli to oni, kdo vytvořil novodobý afghánský stát.¹¹⁶ Mnoho Paštunů v 90. letech podporovalo hnutí Talibán. I přes porážku, kterou utrpěli po jeho svržení si i nadále udržují značný politický vliv.

Jednotlivé kmeny se podřizují rozhodnutím džirgy. Je to tradiční paštunská instituce, původně byla složena pouze z mužských zástupců kmene. V současné době se jedná o sbor zastupitelů. V novodobém politickém systému se z představitelů rodových a kmenových džirg vyvinula

¹¹⁴ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 11.

¹¹⁵ Původně se podle svého zakladatele nazývali Služebníci Alího (Abdalí), ale když zakladatel jednotné afghánské říše Ahmad Šáh Abdalí (1748 – 1773) přijal arabsko-perský čestný titul Perla perel (Durre durrán) a začal si říkat Durrání, přijali toto jeho nové jméno jako název svého kmenového svazu. Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 16.

¹¹⁶ Tamtéž, s. 16.

tzv. Velká džirga (Lója džirga), nejvyšší zastupitelský orgán země.¹¹⁷ Jednotliví kmenoví vůdci disponují poměrně rozsáhlou autonomií, v mnoha oblastech mohou rozhodovat sami nezávisle na centrální vládě. Toto uspořádání vládu samozřejmě značně oslabuje, ale v současnosti jim nezbývá, než se s touto situací prozatím smířit.

Tadžikové

Druhou nejpočetnější skupinu, asi 27% tvoří na severu žijící Tadžikové. Společně s Uzbeky obývají hranice s bývalými sovětskými republikami Střední Asie¹¹⁸ a provincií Badachšán. Tadžikové ale i další národnostní skupiny mluví jazykem darí, což je afghánský dialekt perštiny. Darí byla vždy hlavním dorozumívacím jazykem na dvoře afghánských emírů a králů. Tyto národy se označují jako fársiwán.

Tadžikové nikdy neměli stejný politický vliv jako Paštuni. Ve městech patřili k nižší úřednické vrstvě. Pouze několikrát v dějinách se jim povedlo vždy na krátkou dobu získat moc. V roce 1929 se do čela povstání proti králi Amanulláhovi postavil vůdce Bača-i Sakao, poté přijal jméno a titul Habídulláh II. a snažil se zrušit reformy, které prosadil bývalý král. Brzy byl ale sesazen a na jeho místo se dostal paštunský velitel Muhammad Nádír Šáh. V roce 1992 se skupině Islámská společnost Afghánistánu (džamíjati-i islámi-i Afghánistán) v čele s profesorem Burhánuddínem Rabbáním podařilo udržet moc v Kábulu téměř čtyři roky. Během vlády Tálibánu byli důležitou oporou Severní aliance a jejího vítězství poté dokázali velmi dobře využít. Podařilo se jim získat významné posty v prozatímní vládě, která byla ustavena v roce 2001.

Hazárové

Hornaté oblasti centrálního Afghánistánu s centrem v Bamjánu jsou domovem Hazárů. Stejně jako Paštuni a Tadžikové žijí Hazárové také za hranicemi země, v sousedním Íránu. Na rozdíl od většinové sunnitské populace se hlásí k šíitskému islámu, což bylo v minulosti často zdrojem konfliktů. Někteří badatelé je považují za přímé potomky Čingischánových mongolských hord.¹¹⁹ Pokud žijí ve městech, vykonávají většinou nekvalifikovanou práci. Jsou považováni za chudé a málo vzdělané venkovany. Z těchto důvodů nejsou u ostatních afghánských etnik příliš oblíbení. Po roce 1979 zahájili Hazárové jako jedni z prvních

¹¹⁷ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 20.

¹¹⁸ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 13.

¹¹⁹ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 22.

ozbrojený odpor proti komunistické vládě.¹²⁰ Írán později podporoval skupinu hizb-i wahdát (Strana jednoty) pod vedením místního velitele Alího Mazáriho.

Během vlády Tálíbanu oblasti kontrolované Hazáry dlouho úspěšně vzdorovaly. Dobývání Mazár-e-Šarífu a dalších severních oblastí doprovázely masakry hazárského obyvatelstva. Hazárové byli kvůli svému šiitskému vyznání a napojení na Írán, považováni za největší nepřátele Tálíbanu. Po odchodu Tálíbanu v roce 2001 vládla v oblasti Severní aliance. Nejvýznamnější silou je strana wahdát, která vystupuje jako výhradní zástupce Hazárů.

Uzbekové, Turkmeni

Uzbekové tvoří necelou desetinu obyvatel. Stejně jako Turkmeni žijí na hranicích s Uzbekistánem respektive Turkmenistánem. Generál Abdul Rašíd Dotúm je jedním z nejúspěšnějších uzbeckých velitelů. Právě tento muž zatloukl jeden z posledních hřebíčků do rakve rozkládající se komunistické vlády prezidenta Nadžibulláha v roce 1992, když těsně před jejím pádem „převlékl kabát“ a se svými jednotkami přestoupil k opozičním silám.¹²¹ I později přecházel z jedné strany na druhou. Poté, co opustil komunistickou armádu, bojoval proti Masúдови, později se přidal k protitálíbánské koalici. I přesto, že velel jedné z nejlépe vycvičených armád, podlehl v roce 1998 tlaku Tálíbanu a musel uprchnout do Uzbekistánu. Do čela severních provincií se vrátil na podzim 2001.

Další etnika

Balúčové představují asi 2% celkové populace, jsou to většinou kočovníci a pastevcí. Núrústánci jsou charakterističtí svou světlou pletí, žijí na východě země. Tato etnika neměla nikdy velká vliv na dění v zemi. Patří mezi ně také Arabové, Ajmakové žijící na severozápadě, malé skupiny Kyrgyzů a Mongolů.

3.2 Město proti venkovu

V celém konfliktu hrají roli i další faktory. Rozdíly mezi životem na tradičním venkově a ve městech se neustále zvyšuje. Tyto sociální faktory jsou podle Horáka dalším činitelem, jež situaci ovlivňuje. V minulosti bylo již mnoho pokusů zemi reformovat a modernizovat. Tyto

¹²⁰ Tradicionalistické islámské hnutí šúra-ji-inghiláb-i ittfaq-i islámí-i Afghánistán (Revoluční rada islámské jednoty Afghánistánu) soupeřila o moc s organizací sázmání-i nasr-i Afghánistán (Organizace vítězství Afghánistánu), jež s podporou Íránu propagovala radikální šiitský islám. Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 15.

¹²¹ Tamtéž, s. 17.

snahy ale většinou nepřekročily hranice hlavního města. Žádný reformátor nakonec nedokázal obyvatelstvo přesvědčit o smyslu příslušných změn jinak než represivními metodami.¹²²

Islámští duchovní a kmenoví vůdci považovali všechny změny vedoucí k větší centralizaci státu za ohrožení svého vlastního postavení. První snahy o reformy proběhly v první polovině 20. století. Za vlády krále Habídulláha byla založena první světská škola – vojenská akademie. Reformy se nejprve týkaly armády a školství. V oblasti vzdělávání došlo ke střetu mezi tradičními náboženskými školami, madrasami a moderními myšlenkami. Duchovní v čele vesnic (mollové, imáni) chtěli za každou cenu zamezit snahám o modernizaci a uchylovali se k fundamentalismu. Neměnnost venkova jen prohlubovala propast mezi oběma světy v ekonomické, sociální i psychologické rovině.¹²³

Ve městech díky se liberalizaci i vlivu ze zahraničí začínají objevovat různá politická hnutí. Na rozdíl od islamistických skupin nebyli komunisté, demokraté a další nikdy schopni oslovit všechny vrstvy obyvatel. To se jasně ukázalo po komunistickém převratu v roce 1978. Komunistická vláda s podporou Sovětů byla považována na nepřítele islámu snažící se ničit islámské tradice a hodnoty. Většina reforem, které se komunisté snažili zavádět, se na venkově nepodařilo prosadit. Místní představitelé díky svému vlivu zabránili jejich realizaci. Obyvatelé měst během vlády komunistů prožívali, především díky sovětské finanční pomoci, období relativního blahobytu. Ke střetu dvou světů začalo docházet během období vlády Tálibánu. Mnoho bojovníků přicházelo do měst poprvé ve svém životě. Pocházeli většinou z konzervativního prostředí a nebyli zvyklí na zcela jiný městský styl života. Ke vzájemnému kontaktu ve větší míře došlo paradoxně během občanské války. Mobilita obyvatel vedla také k mezietnickým střetům, postupně ale také vzájemnému porozumění.

3.3 Islám

Islámští duchovní mají v tradiční afghánské společnosti významné postavení. Vzhledem ke stále vysoké negramotnosti na většině území jsou vesničtí mollové často i dnes jedinými lidmi v okruhu několika vesnic, kteří umějí alespoň částečně číst a psát.¹²⁴ Jelikož centrální vláda má pouze omezenou moc, mollové reprezentují svůj region a disponují značnou mocí. Díky jejich autoritě se obyvatelstvo mobilizovalo vůči vnějšímu nepříteli, proti komunistům a

¹²² Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 5.

¹²³ Tamtéž, s. 21.

¹²⁴ Tamtéž, s. 26.

sovětským vojákům, ale stejně tak i v minulosti se postavili proti snaze Britů o nadvládu v Afghánistánu. V případě ohrožení vlastního postavení neváhali povolát obyvatelstvo a vystupovali proti vládě.

Důležitou roli hrála také islamistická hnutí. Řízení státu bylo tradičně záležitostí pouze královské rodiny. Duchovní do nevyšší politiky neměli přístup. Islámská politická hnutí začínají vznikat ilegálně až v 50. letech 20. století¹²⁵. Po pádu vlády Muhammada Daúda došlo k uvolnění poměrů a aktivnější jsou také studenti Kábulské univerzity.¹²⁶

S nástupem vojenského režimu byly členové islamistických hnutí perzekuováni. Radikální část pod vedením Hekmatjára organizovala proti režimu ozbrojené akce. S podporou Pákistánu Hekmatjár vybudoval stranu hizb-i islámí (Islámská strana). Díky vojenskému výcviku, kterého se vojákům dostávalo v pákistánské armádě, byla strana velmi disciplinovaná. Islámští bojovníci byli rekrutováni z uprchlických táborů, které v Pákistánu vznikaly od 70. let. Další represe vůči duchovním představitelům a nejen jim zahájil komunistický režim po nástupu k moci v roce 1978. Náboženství hrálo velmi důležitou roli. Afghánci ve jménu islámu bojovali proti nepřátelskému ateistickému režimu.

Všechny uvedené faktory se vzájemně prolínají a doplňují. Náboženský rozměr konflikt získal po nástupu komunistů a během sovětské okupace. Etnické rozdíly se naplno projeví během vlády Tálibánu. Boj probíhal mezi jednotlivými etniky, částečně také na základě náboženských rozdílů. Politika velmocí během Studené války je dalším významným faktorem. Nejen Spojené státy a Sovětský svaz, ale také islámské země dodávaly bojovníkům finanční prostředky, zbraně a zástupy vycvičených bojovníků. Nebýt zdrojů zvenčí, stal by se afghánský konflikt v nejlepším případě jednou z mnoha menších lokálních válek, které by zřejmě neměly dlouhého trvání.¹²⁷

¹²⁵ Mezi prvníma vzniká džamíjât-i islámí (Islámská společnost).

¹²⁶ Studenti založili skupinu sázmán-i džavánánú mosalmán (Organizace muslimské mládeže). Mezi členy nepatřili jen studenti teologie, ale také posluchači polytechniky (Ahmad Šáh Masúd) nebo strojírenské fakulty (Gulbuddín Hekmatjár) Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 27.

¹²⁷ Tamtéž, s. 29.

4. Historie

Území dnešního Afghánistánu mělo od starověku význam především jako tranzitní oblast, přes kterou se přepravovalo zboží mezi indickým subkontinentem, Čínou, Íránem, zeměmi Blízkého východu, Střední Asie a Ruskem.¹²⁸

Většina jeho známých dějin, jak tomu bývá v případě oblastí, kde se kříží zájmy velkých říší, vypadá jako soupis dobovatelských vpádů.¹²⁹ Přesto žádná armáda nebyla schopna obstát ve střetu s místními povstalci. Jedním z důvodů je zeměpisná poloha. Horské průsmyky a vysoké hory představují pro místní obyvatelé velkou výhodu.¹³⁰ Význam Afghánistánu nikdy nespočíval v hospodářském potenciálu, nýbrž v jeho strategické poloze. Již po více než 20 let poutá zájem mezinárodního společenství v důsledku permanentního neklidu, který charakterizuje vnitřní situaci tohoto státu a zároveň vytváří rezervoár obav v sousedních zemích.¹³¹

4.1 The Great Game

Na konci 18. a během 19. století začaly evropské mocnosti projevovat zájem i o tuto oblast. Především Velká Británie chtěla ovládnout Afghánistán kvůli jeho strategické poloze. V tzv. první britsko-afghánské válce¹³² v letech 1838 – 1842 byli Britové drtivě poraženi. Kábulský emír Dóst Muhammad Chán (1826 – 1863) se v tomto období snažil sjednotit celou zemi. Rozšířil své území o města Kandahár a Herát. Britové chtěli celou oblast udržet nezávislou a rostoucí moc emíra narušovala jejich plány. V 70. letech se Velká Británie podruhé a opět neúspěšně pokusila vojensky ovládnout Afghánistán. Tentokrát ve snaze zabránit pronikání carského Ruska do oblastí. Tehdejší emír Šér Alí Chán¹³³ (1868 – 1879) uzavřel s Ruskem

¹²⁸ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 30.

¹²⁹ Zmínky o prvních válečných výpravách pocházejí už z 6. století př. n. l., doby rozkvětu Perské říše. Později se velké části Afghánistánu zmocnil Alexander Veliký. V 7. století do této oblasti vpadli Arabové, ale islám se stal dominantním náboženstvím až po několika stoletích. Na dvě století si Střední Asii podmanil také Čingischán. Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 124.

¹³⁰ Tanner, Stehen: Afghanistan, s. 3.

¹³¹ Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 58.

¹³² Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 172 – 182.

¹³³ Šér Alí byl třetí syn Dósta Muhammada. Po jeho smrti mezi jeho šestnácti syny propukly spory o nástupnictví. Trvaly pět let a vážně ohrozily tak těžce dosaženou jednotu afghánské území. Spory však trvaly i nadále. Šér byl úspěšný reformátor. Zdokonalil správní systém, reorganizoval armádu a během jeho vlády začaly vycházet první afghánské noviny. Nejvýznamnější byly změny ve školství, jelikož založil první světskou školu. Všechny jeho reformy předznamenaly začátek rozvoje moderního afghánskému státu. Tamtéž, s. 182 – 185.

dohodu o přátelství a spolupráci, což bylo pro Brity signálem k zahájení vojenských operací. I přes porážku si Británie udržela vliv na afghánskou politiku. Vláda mohla sama spravovat vnitřní záležitosti, nicméně zahraniční politika byla v rukou Britů.

Dalším významným zásahem do afghánské politiky bylo vytvoření východní hranice mezi Afghánistánem a tehdejší Britskou Indií. Do Kábulu byla vyslána diplomatická mise pod vedením tajemníka ministerstva zahraničí indické vlády Sira Mortimera Duranda. Podepsáním smlouvy byla ustavena tzv. Durandova linie¹³⁴, která rozdělila území Paštunů mezi dva státy, aniž by respektovala etnické rozdělení. Paštúni se nikdy úplně nevzdali myšlenky na vytvoření velkého „Paštúnistánu“, a právě tomu chtěli Britové za každou cenu zabránit.¹³⁵ Jejich cílem bylo vytvořit v této oblasti nárazníkové pásmo mezi Britskou Indií a Střední Asií, která byla pod vlivem Ruska. Poté co Pákistán v roce 1947 získal nezávislost, bylo toto rozdělení zdrojem mnoha konfliktů. Afghánci platnost hranice vždy zpochybňovali, protože podle nich byla přijata pod nátlakem.

Mezinárodní postavení Afghánistánu bylo v tomto období určováno soupeřením mezi Velkou Británií a carským Ruskem v oblasti Středního východu.¹³⁶ Spor mezi Velkou Británií a carským Ruskem definitivně ukončilo až podepsání smlouvy o rozdělení sfér vlivu v roce 1907. Byla podepsána tzv. Petrohradská konvence. Rusko a Velká Británie si rozdělili oblasti v Íránu, Afghánistánu a Tibetu. Afghánistán již dále nebyl ve sféře ruského vlivu. Emír se smlouvou nesouhlasil, protože omezovala nezávislost státu a byla podle něj pro Afghánce ponižující. Emír Habídulláh dále pokračoval v politice naprosté izolace. I přesto se země dostávala do stále větší závislosti na Velké Británii, nejen v záležitostech zahraniční politiky, ale také v hospodářství.

Pokusy panovníků reformovat a centralizovat stát nebyly příliš úspěšné. V tomto období vznikají první světské školy. Díky tomu se postupně formuje afghánská inteligence a rozvíjí se kultura.

Důležitou oporou panovníků byla vždy armáda, do níž bylo investováno daleko více prostředků než do civilní části administrativy. Vláda tím chtěla předejít případným kmenovým vzpourám, které bojovaly proti centralizaci státu. Na rozdíl od těchto vnitřních

¹³⁴ Britští geometři se při pokusech proniknout k nové hraniční čáře v roce 1894 po celé délce Durandovy setkávali s ozbrojeným odporem východopaštunských kmenů. Novou hraniční čáru pozdější afghánské vlády nikdy neuznaly a paštunské kmeny, jejichž území uměle rozdělila, ji od samého počátku nebraly vůbec na vědomí. Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 198.

¹³⁵ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 15.

¹³⁶ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 186.

hrozeb, byla obrana Afghánistánu proti vnějším nepřátelům druhořadou záležitostí.¹³⁷ Profesionální armáda začala vznikat až za vlády emíra Abdura Rahmana Khana¹³⁸, která již nebyla pod kontrolou kmenových náčelníků. Nově vznikající armáda měla ochránit Afghánistán před vnější invazí, ale zároveň jako nástroj k eliminaci protivníků a k upevnění absolutní vlády emíra. Na začátku 19. století téměř 50% státních výdajů bylo určeno armádě. Emír Amanulláh se ve dvacátých letech pokusil armádní rozpočet snížit a to byl také jeden z důvodů jeho pozdějšího pádu.¹³⁹ Všeobecná branná povinnost byla zavedena až v roce 1941 pod vlivem mezinárodních událostí.

Na další vývoj v Afghánistánu mají vliv revoluce v Íránu a Rusku z let 1905 – 1907. Ve městech jsou zakládány tajné skupiny, které žádají rychlejší modernizaci. V Kábulu vzniká první tajný spolek v roce 1906, nazvaný Mladoafghánci¹⁴⁰, podle vzoru Turků - Mladoturci¹⁴¹. Bojují za nezávislost a požadují konstituční monarchii. Nejradikálnější členové požadovali republikánské zřízení a chtěli toho dosáhnout i ozbrojeným převratem. Hnutí bylo prozrazeno a členové uvězněni. Emír se podobných snah obával, proto pronásledoval jakékoli snahy o změny.

4.2 Světové války

Během první světové války Afghánistán vyhlásil neutralitu. Emír nechtěl otevřeně podporovat ani Velkou Británii ani Turecko, v té době hlavu islámského světa, které stálo na straně tzv. Ústředních mocností. Německo i Turecko chtělo Afghánistán získat jako spojence proti Velké Británii a Rusku. Emír nepodleh tlaku ani jedné strany a vyhlášenou neutralitu neporušil. V únoru 1919 proběhl atentát na Habídulláha, při kterém byl zavražděn. Druhorozený syn

¹³⁷ Dorransoro, Gilles: *Revolution unending*, s. 27.

¹³⁸ Emír Abdur Rahman Khan (1880 – 1901) se snažil budovat silný centralizovaný stát. Opíral se o své vlastní vojenské jednotky. Neomylně poznal, že jeho rozdrobenou zemi, ovládanou protichůdnými zájmy nevládnutelných kmenových náčelníků, může přivést k rozvoji a blahobytu jedině drastická centralizace a silná vláda pevné ruky, a tu se snažil celý život prosazovat. Afghánci na něho vzpomínají jako na nelítostného tyrana. Jeho opatření však také usnadnila rozvoj měst, napomáhala obchodu a podporovala vytváření domácího trhu. Nespokojení byli především kmenoví náčelníci, které emír připravoval o jejich privilegia. Marek, Jan: *Dějiny Afghánistánu*, s. 203.

¹³⁹ Dorransoro, Gilles: *Revolution unending*, s. 28.

¹⁴⁰ Prvním předsedou se stal indický muslim dr. Andul Ghaní. Novinář a spisovatel Madnúd Beg Tarzí byl druhým vůdcem Mladoafghánců. Tarzí je považován za zakladatele afghánské žurnalistiky. Stejně jako Kemal Atatürk v Turecku prosazoval Tarzí sekularizaci. Působil jako ministr zahraničních věcí nebo jako velvyslanec v Paříži. Během vlády emíra Habídulláha stál za mnoha reformami, především v oblasti vzdělání a přístupu k ženám.

¹⁴¹ Zpočátku ilegální hnutí vzniklo v 70. letech 19. století s cílem reformovat společnost. V roce 1908 provedli v Turecku převrat, u moci zůstali až do roku 1918.

emíra Amanulláh Chán hned po svém nástupu na trůn jednostranně vyhlásil nezávislost Afghánistánu a vypověděl válku Velké Británii. Úplně obrátil dosavadní zaměření politiky své země a navázal styky s ruskou vládou. Ta jeho krok ocenila tím, 27. března 1919 jako první na světě uznala Afghánistán za nezávislý stát.¹⁴² Třetí britsko-afghánská válka skončila záhy. Podepsáním mírové smlouvy Británie zároveň uznala nezávislost Afghánistánu. Po první světové válce se Afghánistán dostal po dlouhé době na okraj zájmu velmocí. Podle první ústavy schválené v roce 1923 se Afghánistán stal konstituční monarchií. Amanulláh přijal titul král. Nadále pokračoval v reformách. Proti radikálním změnám a omezování moci protestovali především duchovní, obviňovali krále z porušování předpisů islámu a označovali jej za bezbožného panovníka.¹⁴³ Situace ve společnosti využil Tádžik Bača-i Sakao, jemuž podle otceva zaměstnání všichni říkali Syn nosiče vody. Jako představitel nespokojených vesničanů požadoval zrušení všech dosavadních reforem. Král byl v prosinci 1928 zbaven trůnu a na jeho místo byl dosazen Bačča jako emír Habíhulláh II. Všechny reformy byly odvolány, ženy ztratily získaná práva a islámští duchovní získali zpět svá privilegia. Zanedlouho bylo jasné, že jeho vládnutí vážně poškozuje hospodářství země i zahraniční politiku.

V období boje proti britské koloniální nadvládě sloužila obrana islámských hodnot jako vhodný impuls k osvobozovacímu zápasu širokých lidových vrstev, ale po získání nezávislosti, kdy už nebezpečí nadvlády evropských nevěrců nehrozilo, se stala nepřekonatelnou hrází proti zavádění moderních evropských pořádků a zdrojem sociální setrvačnosti.¹⁴⁴ V tomto období by modernizace uspěla pouze za předpokladu, že by s ní souhlasili také muslimští duchovní a široké lidové vrstvy. Na změny tohoto typu společnost ještě nebyla připravená. Nový král se poučil z chyb svých předchůdců a v otázce reforem postupoval daleko opatrněji. Podle nově přijaté ústavy se Afghánci měli řídit nejen podle světských zákonů, ale také podle šaríy. Po smrti Nádíra Šáha (8. listopadu 1933 ho zavraždil fanatický student) na trůn nastoupil jeho syn Muhammad Záhír Šáh, který byl u moci až do roku 1973.

¹⁴² Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 229.

¹⁴³ Reforma soudnictví odebrala duchovním mnohé pravomoci a nezávislé světské soudy byly pod kontrolou státu. Radikální byl také zákon o rodině, zaváděl novou hranici pro vstup do manželství u mužů na 22 let a u žen na 18 let. V zemi, kde se běžně uzavíraly dětské sňatky mezi příbuznými, to byla neslýchaná kacířská novota. V islámském náboženském právu žádné takové omezení neexistuje, a návrh proto vyvolal mnoho námitek. V zemi, kde se běžně uzavíraly dětské sňatky mezi příbuznými, to byla neslýchaná kacířská novota. V islámském náboženském právu žádné takové omezení neexistuje, a návrh proto vyvolal mnoho námitek. Tamtéž, s. 235.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 243.

I přes snahy hitlerovského Německa¹⁴⁵ navázat s Afghánistánem vztahy, shromáždění afghánských kmenů (tzv. Loja džirga) opět vyhlásilo nezávislost. Osamostatnění Indie a Pákistánu v roce 1947 zcela změnilo geopolitické postavení Afghánistánu, který se vytratil ze zorného úhlu britských, německých a japonských zájmů.¹⁴⁶ Pro Spojené státy patřil Afghánistán v tomto období mezi méně důležité partnery. Ke změně došlo až na konci 70. let.

4.3 Opoziční skupiny

V roce 1947 vzniká hnutí Probuzená mládež (Vich zalmiján), členem byl také Núr Muhammad Tarakí, který vedl radikální levé křídlo. Někteří z nich se v roce 1949 stali poslanci Národního shromáždění. Mezi jejich požadavky patřilo zřízení konstituční monarchie, kritizovali hospodářskou situaci, ale nikdy nepřišli s konkrétními návrhy.

První politická strana v dějinách Afghánistánu byla založena v létě 1951. Lidová strana (Hizbe Chalk) si kladla za cíl vytvořit vládu lidu, volenou lidem a působící v zájmu lidu, ale zároveň trvala na přísném dodržování islámu. Byla ale velmi slabá a brzy byla zakázána.¹⁴⁷ Jiné opoziční skupiny požadovaly zavedení islámského chalífátu. V roce 1952 v parlamentních volbách nebyl zvolen jediný kandidát opozice. Jedním z demonstrantů, kteří protestovali proti zmanipulovaným volbám, byl i posluchač právnické fakulty Babrak Karmal. Vláda začala členy těchto opozičních skupin pronásledovat a mnozí z nich byli uvězněni.

Afghánistán se stále více dostával do ekonomické závislosti na Sovětském svazu, což vzbuzovalo nedůvěru u investorů ze Spojených států a Západní Evropy. Již v roce 1950 byla mezi oběma státy uzavřena obchodní dohoda. SSSR dodával do Afghánistánu vojenskou techniku. Mnoho Afghánců v tomto období odjíždělo za studiem do sovětských škol. Významným partnerem v regionu byl i přes nevyřešené spory týkající se tzv. Paštunistánu Pákistán.

Ve druhé polovině šedesátých let začali levicově smýšlející důstojníci a studenti vychovaní na sovětských vojenských i civilních vysokých školách zakládat marxistické politické strany.¹⁴⁸

1. ledna 1965 se konal ustavující sjezd Lidově demokratické strany Afghánistánu s pomocí

¹⁴⁵ V roce 1935 Němci podnikli expedici do dosud neprobádaných údolí Núristánů, což souviselo s úsilím o potvrzení některých rasových teorií, podle nichž bylo možné právě zde hledat „zapomenuté“ árijské kmeny. Georgiev, Jirí: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 58.

¹⁴⁶ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 33.

¹⁴⁷ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 252.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 257.

sovětských expertů. Prvním tajemníkem ústředního výboru se stal Núr Muhammad Tarakí, další významnou funkci tajemníka zastával Babrak Karmal. Již v roce 1967 se kvůli vnitřním rozporům strana rozdělila na dvě frakce, byly nazvány podle jejich tiskových orgánů Lid (Chalk) a Vlajka (Parčam). Marxisté dlouho nepředstavovali výraznější politickou sílu schopnou zaujmout svým programem širší vrstvy obyvatelstva.¹⁴⁹

Proti nově vznikajícím levicovým stranám a uskupením se formovala náboženská opozice. Prostřednictvím listu Volání Pravdy (Nidáje Hakk) propagovali myšlenky tzv. islámské cesty rozvoje a morálního asketismu. Zároveň požadovali zákaz ateistických myšlenek socialismu a komunismu. Pozdější převzetí moci marxisty znamenalo ve střednědobém horizontu pro radikální islamisty skutečnou výhru v loterii.¹⁵⁰

4.4 Afghánská republika

17. července 1973 byl král Záhír svržen protimonarchisticky smýšlejícími armádními důstojníky a byla zrušena platnost třetí ústavy.¹⁵¹ Došlo ke zrušení monarchie, která ve spojení s osobou Muhammada Záhír Šáha představovala jeden z mála jednotících prvků v zemi. Byl ustaven tzv. Ústřední výbor republiky, jehož předsedou byl jmenován králův bratranec Muhammad Dáúd, který stal se zároveň prezidentem republiky. Pro Daúda to byla jediná možnost, jak se dostat zpět do politiky. V návratu do křesla ministerského předsedy mu bránil článek 24 stávající Ústavy, podle něhož tento post nesměl být zastáván příslušníkem královské rodiny.¹⁵²

Za největší protivníky Daúd považoval radikální muslimy, kteří pokusům o reformy vždy úspěšně vzdorovali. Neváhal spolupracovat s marxisty a ve snaze posílit svůj vliv přizval komunisty také do vlády. Ani jeho snaha stabilizovat zemi však nebyla příliš úspěšná.

V roce 1977 byla přijata již čtvrtá tentokrát republikánská ústava, nejvíce pravomocí si v rukou ponechal prezident republiky. Jeho vláda měla autokratické rysy a vyvolávala nespokojenost nejen mezi duchovními, ale také mezi studenty a obyvateli Kábulu. Daúdova domácí popularita setrvale upadala zejména potom, co se Moskvě podařilo úspěšně přimět

¹⁴⁹ Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 60.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 60.

¹⁵¹ Muhamad Daúd využil nepřítomnosti krále, který byl na návštěvě v Itálii.

¹⁵² Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 59.

obě křídla LDSA, Halk a Parčam, aby se znovu spojila. Takové usmíření znamenalo pro prezidenta vážnou hrozbu.¹⁵³

Armádní důstojníci 27. dubna 1978 provedli státní převrat¹⁵⁴, svrhli prezidenta Dáuda a nastolili prosovětsky orientovaný socialistický režim.¹⁵⁵ Pro Američany i Sověty byl převrat naprostým překvapením. Republikánská ústava byla prohlášena za neplatnou a byla zrušena. Po rozpuštění parlamentu byla jediným zákonodárným orgánem tzv. Revoluční rada ozbrojených sil. Předsedou se stal první tajemník ústředního výboru Lidové demokratické strany Afghánistánu Núr Muhammad Tarakí a místopředsedou tajemník Babrak Karmal. Došlo také ke změně názvu státu – Afghánská demokratická republika (Džamháríje demokrátíke Afghánistán). Po krátkém smíření spolu frakce LDSA po převratu začaly opět bojovat.¹⁵⁶ Aby Daúdovi bylo v budoucnu zabráněno v pokusu o návrat, byl prezident, jeho příbuzenstvo, členové vlády a další zastřeleni.

Veškerou moc měla v rukou tzv. Revoluční rada Afghánské demokratické republiky. Přestože komunisté veřejně deklarovali, že nový režim bude ochraňovat zásady islámu, považovali jej muslimové za bezbožný. Revoluční rada se snažila pro zamýšlené budování socialismu získat i ženy, a proto jim dekretem č. 7 z října 1978 formálně přiznala stejná práva s muži. Zakázala uzavírat dětské sňatky, zvýšila věkovou hranici pro vstup do manželství na 16 let u žen a 18 let u mužů, ale zároveň nepřilíš prozíravě stanovila, že se 8. března bude tak jako v jiných socialistických zemích slavit jako mezinárodní den žen. Zákaz zahalování žen se zatím neodvážila vydat, ale i tak v ženské otázce postupovala velmi necitlivě.¹⁵⁷ Podobným způsobem byla zaváděna pozemková reforma, půda byla násilně zabavována, násilí a zabíjení bylo běžnou praxí. Tarakího vláda se pustila do přeměny země v moderní a nyní i socialistický stát. Její modernizační tažení bylo v každém ohledu stejné bezohledné jako to Daúdovo, ne-li ještě bezohlednější.¹⁵⁸ Represe byly namířeny především proti náboženským a kmenovým vůdcům, intelektuálům a vědcům, kteří by mohli režim nějak ohrozit.¹⁵⁹

¹⁵³ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 32.

¹⁵⁴ K odstartování převratu komunisté využili pohřbu zavražděného levicového intelektuála Akbara Khybera, jednoho z „otců-zakladatelů“ afghánské komunistické hnutí, během něhož došlo k protivládní demonstraci několika tisíc lidí. Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 61.

¹⁵⁵ Afghánské vedení zprvu váhalo, zda se jasně přihlásit k socialistickému táboru a vystoupit tak proti Západu.

¹⁵⁶ Po dočasném vítězství Chalku musel Babrak Karmal opustit Afghánistán a stal se velvyslancem v tehdejší Československu. Poté, co byl z funkce odvolán, zde požádal dokonce o azyl. Zpátky do země se vrátil v prosinci 1979 jako budoucí prezident.

¹⁵⁷ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 262.

¹⁵⁸ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 33.

¹⁵⁹ V tomto období je zřízena organizace AGSA (Organizace na obranu afghánských zájmů, která je podřízena přímo Tarakímu. Jde o předchůdce tajné služby KHAD (*Khadamat-e Aetla'at-e Dawlati*)).

Především snahy o sekularizaci vládě ubíraly autoritu.¹⁶⁰ Tím zároveň docházelo k posilování postavení radikálních muslimů. Mezi nejvlivnější skupiny patřilo Islámské společenství (Džamíjati-Islámí) pod vedením Rabbáního a Strana islámu (Hizbi-Islámí) v čele s Hekmatjárem.¹⁶¹

Stejně necitlivě si později počítal také Tálibán snahou vnucovat rozdílným náboženským a etnickým skupinám své pojetí islámu. Nespokojenost panovala i v armádě. K povstalcům se přidávaly celé divize. Tarákí žádal kremelské vedení, aby do Afghánistánu vyslalo jednotky Rudé armády k potlačení zesilujících nepokojů v zemi. Moskva přitom už bezmála rok tyto žádosti odmítala.¹⁶² Mezitím sílí boj o moc mezi Tarákím a Amínem. Druhý jmenovaný byl v březnu 1979 jmenován předsedou vlády.¹⁶³ Přestože Tarákí se svého rivala obával, ujišťoval v Moskvě Brežněva, že má vše pod kontrolou.

Amín již ovládal celou vládu. Svolal plenární schůzi ÚV LDSA, na níž padlo rozhodnutí zbavit prezidenta funkce a dát ho zatknout. Sovětští představitelé varovali Amína, že Tarákímu se nesmí nic stát. Přesto byl ve vězení Pol-i-Čarchí jedním ze strážců udušen, jeho rodina zůstala ve vězení. Tisková agentura Bachtár poté oznámila, že Tarákí zemřel v důsledku „vážné nemoci“. Toto bylo impulsem pro svržení Amína.

Kreml neměl dostatek informací o zhoršujícím se stavu, do Moskvy se dostávaly protichůdné informace. K vyostření došlo až po zavraždění prezidenta Tarákího. Sovětské vedení se obávalo, že nový prezident Amín má vazby na CIA a mohl by se obrátit k Západu. Poté, co Moskva investovala do Afghánistánu miliardy dolarů, nehodlala se této oblasti vzdát ve prospěch Spojených států.

Amín začal tvrdě pronásledovat své oponenty ve straně. Obával se, že by se opozice mohla připravovat na jeho svržení, proto žádal Sovětský svaz o ozbrojenou intervenci. Sověti tajně napomáhali tomu, aby Amínův režim byl samotnými Afghánci svržen a aby v zemi převzala moc jiná, ovšem rovněž prosovětská vláda. S ozbrojeným vpádem do Afghánistánu sověti již najisto počítali a předběžně si pro něj připravili právní záštitu tím, že 5. prosince 1978

¹⁶⁰ Vojáci porušovali základní islámské zákony, docházelo k narušování svatebních obřadů. Straničtí funkcionáři se nerozpakovali vtrhnout do domů lokálních předáků a hrubě je urážet přímo před členy jejich rodin, čímž navíc porušovali islámský zákon, který zcela zapovídá, aby hosté byť jen zahlédli ženské příslušnice domácnosti. Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 38.

¹⁶¹ 1. 6. 1978 byla ustavena tzv. Fronta národní spásy, která sdružovala sedm hlavních islámských opozičních skupin. Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 63.

¹⁶² Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 21.

¹⁶³ Šéf bezpečnostních služeb Assadulláh Sarwári Tarákího chválil za jeho politickou obratnost, protože si svého nejnebezpečnějšího soka drží pěkně na očích. Feifer, Gregory: Tamtéž, s. 46.

s Afghánistánem uzavřeli smlouvu o přátelství, dobrém sousedství a spolupráci, která umožňovala i vojenský zásah.¹⁶⁴

4.5 Pyrrhovo vítězství Sovětů

Operace pod označením „Bouře 333“ začala 27. prosince 1979. Sovětská vojska provedla státní převrat, oficiálně se jednalo o „internacionální pomoc“ Afghánské demokratické republice. Amín byl zabit během útoku na prezidentský palác. Babrak Karmal, budoucí afghánský prezident, 28. prosince dorazil do Kábulu. Toho rána oznámil kábulský rozhlas v ruštině, že Amín byl odsouzen jako nepřítel lidu a popraven.¹⁶⁵ Karmal později oficiálně požádal Sovětský svaz o ozbrojenou pomoc. Vojska v Afghánistánu i nadále zůstala, oficiálně do té doby, než se novému prezidentovi podaří upevnit moc. Karmal sestavil vládu z parčamistů i z chalkistů, ale on sám představoval pouze sovětskou loutku vládnoucí z milosti Moskvy bez širší domácí podpory.¹⁶⁶ Revoluční rada schválila tzv. Základní principy Demokratické republiky Afghánistán, které měly zaručit lidem náboženská práva a zachování islámu. I dalšími kroky si nový režim chtěl naklonit obyvatelstvo. Propuštění 14 000 zadržených osob, zrušení zákazu zahalování žen a další kroky však byly považovány spíše za projev slabosti.¹⁶⁷

Na mezinárodní scéně došlo po krátkém období uvolňování vztahů opět k otevřenému nepřátelství. Spojené státy a většina jejich spojenců invazi odsoudily. Valné shromáždění OSN schválilo rezoluci, která vyzývala k okamžitému stažení sovětských vojsk, ale žádná akce se nekonala. Spojené státy přerušily materiální pomoc Afghánistánu, zrušily dodávky obilí do SSSR a v roce 1980 se odmítly svou účast na Olympijských hrách v Moskvě.

Změny, které proběhly v Kábulu, se k lidem ve venkovských oblastech dostávaly velmi pomalu. Až do příchodu sovětských vojsk si mnozí lidé mysleli, že je u moci stále Muhammad Daúd, kterého dubnová revoluce svrhla před dvěma roky.

Sovětský svaz nebyl schopen udržet Afghánistán pod kontrolou. Díky neobyčejné schopnosti vzdorovat převaze, oddanosti v boji a ochotě přijmout oběti, převážili i nevýhody

¹⁶⁴ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 264.

¹⁶⁵ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 86.

¹⁶⁶ Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 65.

¹⁶⁷ Tamtéž, s. 65.

v technologické oblasti.¹⁶⁸ Války, ve kterých Afghánci bojovali, vždy považovali jako boj mezi věřícími a bezvěrci a obranu muslimské víry brali jako svou povinnost.

Partyzáni začali útočit na vojenské konvoje. Všeobecný odpor proti invazi postupně pomáhal překonávat etnické, kmenové a zeměpisné bariéry a posiloval roli islámu jako sjednocující ideologie.¹⁶⁹ Velkou pomocí pro ně byly dodávky zbraní ze zahraničí, které se dopravovaly především přes Pákistán. Finanční prostředky přicházely z USA, Saudské Arábie, Egypta, Číny a dalších zemí. Mudžahedínům se dostávalo i morálního povzbuzení ze strany části západního tisku, který je označoval jako „bojovníky za svobodu“.¹⁷⁰ Cílem Spojených států bylo sovětům způsobit co největší škody, nevěřili, že by mohli Rudou armádu porazit. Jelikož finanční prostředky šly vždy přes Pákistán, mohli Američané zapojení do konfliktu popírat. Mnozí považovali konflikt za boj dobra se zlem.

Na hranici s Pákistánem byly vybudovány výcvikové tábory a základny povstalců. Největší objem pomoci přicházel ze Saudské Arábie. Prostředky přicházely v čím dál větší míře také od soukromníků. Usáma bin Ládín, syn jednoho z největších saúdskoarabských stavebních magnátů, pomáhal do země přilákat velké množství bojovníků a islámských fundamentalistů. Afghánský džihád se postupně proměnil z odporu domácího obyvatelstva proti kábulskému komunistickému režimu a jeho sovětským sponzorům v mezinárodní ideologický zápas proti všemu, co tito boží bojovníci považovali za západní zkaženost a nadvládu.¹⁷¹ Prostředky z Íránu směřovaly výlučně do rukou Házárů, jako jediní v Afghánistánu jsou stejně jako Íránci šíitského vyznání.

Sovětští vojáci stále žili v přesvědčení, že Afgháncům pomáhají. Vojáci nebyli schopni mudžahedíny zneškodnit, proto začali zbraně obracet proti civilistům. Tato situace měla vliv na smýšlení vojáků, jejichž idealismus se časem měnil na naprostou deziluzi. Časem se nepřítel stal z každého Afghánce, jelikož vojáci žili v neustálém strachu. Především chování sovětských vojáků, kteří se za zabíjení civilistů a loupení nemuseli obávat trestu, přispělo k nenávisti Afghánců. Taktika spálené země fungovala jako odplata civilistům za pomoc povstalcům. Sověti demonstrovali svou sílu zaminováním rozsáhlých ploch a plošným bombardováním venkovských oblastí. Přinutit obyvatelstvo k poddajnosti leteckým bombardováním území, na kterém se z hlediska infrastruktury nachází jen minimum

¹⁶⁸ Ewans, Martin: Conflict in Afghanistan: studies in asymmetric warfare, s. 30.

¹⁶⁹ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 102.

¹⁷⁰ Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 66.

¹⁷¹ Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 135.

významných cílů, bylo v podstatě nemožné.¹⁷² Povstalci velmi dobře využívali výhod horského a pouštního terénu. Sověti na tuto taktiku neuměli reagovat. Byli na tento typ boje špatně vycvičeni i vybaveni.

4.6 Opoziční skupiny

V roce 1983 vytvořilo sedm hlavních opozičních skupin alianci Islámská jednota bojovníků za víru (Ittiháde islámíje mudžadidíne Afghánistán). Zároveň v Pešávaru fungovala exilová vláda. V roce 1984 zorganizoval pákistánský diktátor Zijául setkání velitelů všech opozičních skupin. Založená skupina byla později známá jako Pešávarská sedmička:

- Islámská strana Afghánistánu (Hizbe islámíje Afghánistán), v jejímž čele stál maulví Muhammad Júnus Chális. Vznikla z bývalé frakce Hekmatjárovy Islámské strany s cílem zřít islámský stát, jehož právní základ by tvořil Korán a sunna, ale odmítala znovu zavést monarchii.
- Národní fronta islámu (Maháze mellíje islám), kterou vedl Sajjid Ahmad Gílání, bývalý velkostatkář z Džalálábádu a majitel prodejny francouzských automobilů značky Peugeot v Kábulu, si naopak monarchii přála a udržovala těsné styky se sesazeným králem Záhirem, který žil v emigraci v Římě. Podporu přijímala hlavně od královského režimu Saudské Arábie.
- Islámská jednota za svobodu (Ittiháde islámi baráje ázádí), které předsedal Abdurrabí Rasúl Sajjáf, byla založena v roce 1980 pěti různými emigrantskými skupinami a za cíl si kromě ozbrojeného boje za osvobození Afghánistánu kladla zřízení islámského státu.
- Fronta národního osvobození (Džabhate nedžáte mellí), vedená Sibghatulláhem Mudžaddadím, hlavou velkostatkářského klanu mully Šorbázára, který v roce 1929 stál v čele povstání Bačči Sakáa, dostávala peníze i zbraně nejen od arabských zemí v oblasti Perského zálivu, ale také přímo od Spojených států.
- Islámská strana (Hizbe islámi), v jejímž čele po léta stál Gulbuddín Hekmatjár, byla stará militantní skupina, která rovněž chtěla přetvořit Afghánistán v islámský stát.
- Islámské společenství (Džamíjate islámi), jemuž předsedal umírněný profesor islámské teologie Burhánuddín Rabbání, se opírala o muslimské duchovenstvo a

¹⁷² Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 175.

kladla si za cíl změnit Afghánistán v teokratický stát, jemuž by dědičně vládl rod krále Záhira.

- Hnutí islámské revoluce (Harakate inkilábe islámí) byla bojovná skupina islámských fanatiků, kterou řídil maulví M. N. Muhammadí.

V Kábulu vedly snahy o rovnoprávnější postavení obou pohlaví k tomu, že ženy začínaly chodit do škol i vstupovat do zaměstnání, a to dokonce i v ozbrojených silách. „Tehdejší fotografie mladých žen v elegantních stejnokrojích CHAD při plnění důležitých úkolů v hlavním městě,“ napsal historik Stehen Tanner, „jsou svědectvím o jedinečné etapě afghánské kulturní historie, která se už od té doby nezopakovala.“¹⁷³

Sovětům se pomalu přestávala zamlouvat účast na zdlouhavém, k pozitivnímu výsledku nevedoucí a na mezinárodním fóru vlastní reputaci nepochybně poškozující operaci. Politické byro ústředního výboru na svém zasedání 20. 3. 1986 konstatovalo, že situace v Afghánistánu má „dramatický charakter“.¹⁷⁴

ÚV LDSA odvolal Karmala¹⁷⁵ z funkce tajemníka strany ze zdravotních důvodů a na jeho místo jmenoval dosavadního náčelníka bezpečnostní služby CHAD, Muhammada Nadžíbulláha.¹⁷⁶ Na postu prezidenta ho zanedlouho vystřídal Muhammad Čamkaní. V listopadu 1987 ale ve funkci skončil a Nadžíbulláh se stal i prezidentem. Velká džirga schválila novou, již pátou ústavu. Země se vrátila k původnímu názvu Afghánská republika a z názvu bylo vypuštěno slovo „demokratická“. Nejvyšší zákonodárný orgán bylo opět Národní shromáždění, složené ze dvou komor. Islám se stal státním náboženstvím. Ústava přinášela velkou změnu, kromě vládnoucí Lidové demokratické strany připouštěla existenci i dalších politických stran a dokonce jejich účast na koaliční vládě. Ve volbách do parlamentu získali nestraníci nejvíce křesel.

S pomocí OSN začala probíhat jednání o ukončení konfliktu. Gorbačov, který válku již od počátku považoval za chybu, předložil návrh, na stažení všech vojsk do čtyř let. Žádná dohoda ale uzavřena nebyla. Pro Gorbačova bylo zásadní, aby došlo v rámci možnosti k důstojnému stažení sovětské armády a zároveň, aby do Afghánistánu nevstoupili

¹⁷³ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 170.

¹⁷⁴ Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 67.

¹⁷⁵ 30. března 1986 Karmal jel do SSSR, kde měl absolvovat léčebný pobyt.

¹⁷⁶ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 191.

Američané. Gorbačov doufal, že Nadžíbulláh se i po odchodu Rudé armády nadále udrží u moci. Naopak Pákistán se ho chystal svrhnout, co nejdříve to bude možné.

Dne 14. dubna 1988 Gorbačov v Ženevě podepsal mírovou smlouvu, která Sovětskému svazu dávala devět měsíců na stažení vlastních vojsk z Afghánistánu, mezinárodními garanty smlouvy se stali Pákistán a USA. Zároveň se Spojené státy, Pákistán i další země zavazovaly, že všichni zastaví pomoc povstalcům. Nikdo se nadále neměl vměšovat do afghánských záležitostí. Smyslem těchto ustanovení a nakonec i celého smluvního dokumentu bylo ušetřit Kreml pokoření spojeného s tím, že po deseti letech krvavé války musel anulovat svou afghánskou politiku.¹⁷⁷ I přesto ale finanční podpora rebelů ze strany Spojených států nadále pokračovala. Což situaci nadále komplikovalo.

Sovětská strana si byla vědoma, že uklidnění situace je způsobeno úsilím opozice o načerpání čerstvých sil v předvečer konečného zúčtování s kábulskou vládou, které lze očekávat po odchodu sovětských vojsk.¹⁷⁸ Vojáci byli během odchodu z Afghánistánu obětí mnoha útoků, jelikož mnozí mudžáhedíni totiž toužili po pomstě. Zároveň začalo docházet k rozporům mezi veliteli povstalců. Fundamentalista Hekmatjár, kterého podporovala ISI, už dával vraždit své soky mezi mudžadedínskými polními veliteli a podnikal další krvavé kroky k odstranění svých rivalů po celém Afghánistánu.¹⁷⁹

Nadžíbulláh vydal u příležitosti oficiálního odchodu Sovětů krátké prohlášení: „Chci vyjádřit svou vděčnost lidu a vládě Sovětského svazu za všestrannou pomoc a trvalou bratrskou podporu při obraně Afghánistánu.“¹⁸⁰ I přes toto oficiální prohlášení byl Nadžíbulláh ochoten vyjednávat s opozicí. Nabídnul jim dokonce podíl na vládě, ale opoziční skupiny podmínky neakceptovaly.

Sovětský svaz nechtěl Afghánistán přenechat opozici a i po stáhnutí vojsk nadále počítal s materiální i finanční pomocí kábulské vlády. Obavy měla Moskva také ze vzrůstajícího vlivu Pákistánu. Ve druhé polovině roku 1989 začal zájem SSSR o dění v Afghánistánu upadat. A začal se soustředit pouze na vnitřní záležitosti.

Postoj Rusů k afghánské válce je velmi rozporuplný. Mnozí veteráni s hrdostí vzpomínají na službu v Afghánistánu, jsou do krajnosti loajální vůči svým kamarádům a zároveň nesmírně

¹⁷⁷ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 241.

¹⁷⁸ Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 68.

¹⁷⁹ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 252.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 254.

kritičtí ke způsobu, jakým se tato válka vedla. A kremelské vedení nejvíc odsuzují za jeho politické rozhodnutí stáhnout se z afghánské války, když už se tedy dopustilo té chyby, že ji rozpoutalo.¹⁸¹

Téměř absolutní nezájem Spojených států o obyvatelstvo země, na jejímž zpusťování se též podílely, se víceméně vyrovnal jejich bohorovnému přehlížení důsledků vyplývajících z vítězství fundamentalistických islamistických mudžahedínů nad kábulským režimem, který podporovali Sověti. Činitelé ve Washingtonu si začali závažnost této hrozby regionální i světové bezpečnosti – hrozby, k jejímuž růstu bezděčně přispěli i oni sami – opravdově uvědomovat teprve až po teroristických úderech, které na Ameriku dopadly 11. září.¹⁸²

Vedle minimálně dvou milionů osob, které odešly ze země do sousedního Pákistánu a v menší míře do Íránu, došlo k likvidaci tisíců vesnic, jeden a půl milionu lidí zahynulo, přičemž mezi mrtvými bylo i 30 000 Afghánců zatčených kvůli svému přesvědčení.¹⁸³ Snaha implantovat cizorodé elementy do prostřední, jehož kořeny silně tkvěly v tradicích utvářejících se po staletí, vyvolala silnou reakci, s jejímiž důsledky je nyní mezinárodní společenství konfrontováno.¹⁸⁴

Po odchodu sovětských vojsk prezident Nadžibulláh vyhlásil v zemi výjimečný stav a do zbraně povolal všechny muže do 40 let. Vláda byla u moci ještě tři další roky. Nová ústava z roku 1987 na papíře přiznávala svobodu tisku a vícestranický systém. Nová verze ústavy dokonce zdůrazňovala islámský charakter státu. Strana se zřekla marxismu a do vlády vstoupili noví lidé. Nadžibulláh měl v rukou stále podstatnou část moci. Nezbytné pro jeho přežití byla významná ekonomická i vojenská pomoc ze Sovětského svazu.¹⁸⁵ Vláda těžila z nejednotnosti islamistů. K rozkolu mezi nimi přispělo také nekompetentní vedení a vzájemné boje o moc.¹⁸⁶ V poslední chvíli se ještě pokusila zachránit situaci tím, že 27. prosinec – den invaze sovětské armády – vyhlásila za den národního smutku a na stranické konferenci v červnu 1980 přejmenovala Lidovou demokratickou stranu Afghánistánu na Vlasteneckou stranu (Hizb-i-Watan) a zakrátko ji rozpustila. Z Afghánské demokratické republiky stala Afghánská republika.

¹⁸¹ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 279.

¹⁸² Tamtéž, s. 258.

¹⁸³ Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, s. 70.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 70.

¹⁸⁵ Ewans, Martin: Conflict in Afghanistan: studies in asymmetric warfare, s. 149.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 150.

4.7 Důsledky

Po stažení Sovětského svazu Američané předpokládali, že režim v Afghánistánu brzy padne a přestali tedy mudžáhidy financovat. Až vnitřní problémy v Sovětském svazu přispěly k rozhodnutí nadále nepodporovat Nabžibulláha. To byl konec pro Nadžibulláha a jeho režim.

Důsledky deset let trvající okupace byly katastrofické. Zemědělství, na kterém je závislá většina afghánské populace, bylo zanecháno v troskách. 4 miliony min – zaminováno bylo 780km² – zapříčinilo mnoho mrtvých a zraněných, ale také nechtěné přesídlení mnoha lidí a celých vesnic, do dnes trvá „zamoření“ cest a zemědělské půdy.¹⁸⁷ Pouze minimum minových polí bylo nějakým způsobem zaznamenáno.

Válka urychlila sociální problémy v Sovětském svazu. S problémy se potýkali nejen vojáci vracející se z Afghánistánu, ale také jejich rodiny. V prvních letech konfliktu oficiálně žádná válka v Afghánistánu nebyla. „Omezený kontingent“ byl v zemi v rámci cvičení nebo humanitární pomoci a díky přísné cenzuře se žádné informace na veřejnost nedostaly. Těla obětí byla do Sovětského svazu vracena v neoznačených rakvích.¹⁸⁸ Mnozí z válečných veteránů nebyli za nasazení v boji nikdy oceněni, stejně tak jako vojáci nepocházející z Ruska. Válka měla negativní vliv na celou armádu a na morálku vojáků. Válka hned od počátku nebyla vedena efektivně. I přesto, že bojovali v chudé a spory rozdělené zemi odešli poraženi.

Po takovéto porážce Sovětské armády se vynořily spekulace, zda je Sovětský svaz nadále schopen udržet hegemonii nad Střední Evropou a svou sférou vlivu. Šlo však pouze o jeden z faktorů, který způsobil rozpad SSSR. Válka v Afghánistánu již existující problémy pouze zhoršila.

Během sovětské okupace se k afghánskému džihádu připojilo mnoho dobrovolníků. Pocházeli především ale ne výlučně z Arabských zemí – Alžírsko, Jemenu a Saudské Árábie. Později byli známí jako tzv. arabští Afgháni. Mnozí z nich byli velmi radikální a pro samotné Afghánce spíše nevítaní, jejich přítomnost byla vnímána negativně.¹⁸⁹ V mnoha případech do Afghánistánu nepřijeli jen bojovat a podpořit džihád. Jejich cílem bylo získat zkušenosti z boje, které později mohli využít ve svých domovských zemích nebo kdekoli na světě.¹⁹⁰

¹⁸⁷ Ewans, Martin: Conflict in Afghanistan: studies in asymmetric warfare, s. 151.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 153.

¹⁸⁹ Tamtéž, s. 154.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 154.

Usáma bin Lábín v roce 1984 přesídlil do Pešavaru, odkud financoval a podporoval džihád. V roce 1989 založil organizaci Al-Kaida a poté, co sovětsí vojáci opustili Afghánistán, se vrátil zpátky do Saudské Árábie.

Po odchodu sovětských vojáků byl Afghánistán rozdělenou zemí. Jednotliví velitelé mudžahidů začali bojovat navzájem proti sobě. Rozštěpení na základě osobních antipatií a ambicí, stejně tak důležitou roli hrály kmenové, etnické a náboženské dělení.¹⁹¹

Afghánistán již nebyl ve středu zájmu velmocí. Země byla zanechána sama v pokračujících rozbrojích.¹⁹² Spojené státy neměly nadále zájem se v této oblasti angažovat. Sovětský svaz byl úspěšně zablokován a vláda i veřejnost na jejich porážku nahlíželi jako na odvetu za válku ve Vietnamu.¹⁹³

4.8 Občanská válka

23. února 1989 byla v exilu po dlouhém dohadování sestavena patnáctičlenná prozatímní vláda Afghánistánu.¹⁹⁴ Jejím předsedou byl zvolen fundamentalistický představitel Islámské jednoty za svobodu A. Sajjáf a afghánským exilovým prezidentem se stal umírněný předseda Fronty národního osvobození Afghánistánu Sibghatulláh Mudžaddadí. Ve funkci prezidenta ho brzy vystřídal Burhánuddín Rabbání. Ustavením exilové vlády, ale nedošlo k vyřešení sporů mezi jednotlivými skupinami, naopak konflikty a boj o moc se nadále stupňoval.¹⁹⁵ Tato nová Rada měla osudnou chybu: Kábul z větší části ovládaly tádžické a uzbecké síly ze severu. Jejich vzestup znamenal drtivý psychicky otřes pro největší etnickou skupinu v zemi – Paštúny, kteří v důsledku tohoto vývoje poprvé za tři sta let ztratili vládu nad hlavním městem. Občanská válka propukla prakticky okamžitě.¹⁹⁶

Sovětská invaze měla za následek mimo jiné výjimečnou raritu v afghánské historii: došlo ke sjednocení celé země i přes kmenové, etnické, geografické či ekonomické rozdíly.¹⁹⁷ Po jejich odchodu ale žádná skupina nedisponovala dostatečnou silou a charismatickým vůdcem, který

¹⁹¹ Ewans, Martin: Conflict in Afghanistan: studies in asymmetric warfare, s. 159.

¹⁹² Tamtéž, s. 159.

¹⁹³ Tanner, Stehen: Afghanistan, s. 273.

¹⁹⁴ Na vládě se nepodílela pouze šíitská část opozice. Osm šíitských organizací se spojilo v tzv. Sjednocené společenství islámské revoluce (Džamíjate mottahideje inkilábe islámí), podporované íránským šíitským duchovenstvem. Marek, Jan: Dějiny Afghánistánu, s. 280.

¹⁹⁵ Opozice se nemohla shodnout ani na uspořádání nového režimu, zda Afghánistán bude opět monarchie, republika nebo muslimská teokracie.

¹⁹⁶ Feifer, Gregory: Velký hazard, s. 263.

¹⁹⁷ Tanner, Stehen: Afghanistan, s. 243.

by sjednotil celou zemi. Ve chvíli, kdy byl poražen společný nepřítel, rozhořel se zápas o moc. Ve víru bojů se ocitl především Kábul a město bylo rozděleno mezi čtyři hlavní skupiny.¹⁹⁸ Místo toho, aby se země modernizovala, hlavní město bylo zničeno a téměř polovina z dvou milionů obyvatel ho opustila.

Lidé se začali rozlišovat na základě své příslušnosti k jednotlivým etnickým skupinám. Vůdcem paštunských kmenů se stal Hekmatjár, který byl podporován Pákistánem. Tádžické obyvatelstvo se těšilo podpoře Ruska a Tádžikistánu a do jeho čela se postavili prezident Rabbání a jeho ministr obrany Ahmad Šáh Masúd. Generál Abdul Rašid Dostúm vládl na severu země s podporou Uzbekistánu. Mluvčím Hazárů ale především šiitů byl generál Alí Mazáří, ten mohl počítat s pomoci z Teheránu. Jednotliví velitelé uzavírali koalice, které byly ale vždy pouze dočasné.¹⁹⁹ Na rozdíl od jihu, který byl rozdělen mezi několik velitelů, byla severní část země relativně sjednocená. Mezi léty 1992 – 1998 měl celou oblast pod kontrolou Dostúm. Na jeho území vznikla nejlépe vyzbrojená armáda v celém tehdejší Afghánistánu, která čítala až 120 tisíc mužů ve zbrani.²⁰⁰ Díky hraničnímu přechodu Hajraton měla oblast zisky z cel. Dostúmovi se dostalo i diplomatického „uznání“ ze strany jiných zemí. V Mazár-e Šarífu postupně otevřely své konzuláty Írán, Saúdská Arábie, Pákistán, Turecko, Uzbekistán, Turkmenistán a Tádžikistán, svou styčnou misi zde mělo Rusko, a sídlila zde i hlavní kancelář OSN.²⁰¹ Dostúm tiskl vlastní peníze, které platily i během vlády Talibánu a na svém území rozhodoval zcela bez vlivu kábulské vlády. „Lev z Pandžšíru“, jak se Masúдови přezdívalo, měl pod kontrolou severovýchodní část země a také část Kábulu, především strategické vojenské letiště Bagram. Západ Afghánistánu s centrem v Herátu převzal po odchodu Nadžíbulláha Ismaíl Chán, který byl do té doby jeden z velitelů *džamíjátu*.²⁰² Nejméně stabilní a roztříštěnou oblastí byl východ země. Místní velitelé neovládali velké území a neměli podporu některého ze sousedních států. V celoafghánském měřítku se jako klíčová ukazovala kontrola nad silnicí vedoucí z Kábulu přes Džalálábád do Chabrajského průmyslu na hranici Afghánistánu s Pákistánem. Kontrola nad jednotlivými úseky byla rozdělena mezi

¹⁹⁸ Džamíját pod vedením Admada Šáha Masúda ovládal severozápadní a centrální část města s prezidentským palácem. Jižní část města měl pod kontrolou Gulbuddín Hekmatjár. Další část jižních oblastí a civilní letiště ovládl generál Dostúm. Alí Mazáří, který byl v čele šiitské skupiny a spoléhal se na podporu Íránu, obsadil jihozápad města. Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 76.

¹⁹⁹ Bývalí velitelé jednotlivých frakcí LDSA vytvářeli koalice s klíčovými islamistickými stranami. A tak se zpočátku spojili generál Dostúm a většina bývalých parčamistických vojenských velitelů s Masúdem, zatímco na straně Hekmatjára stanuli především halkisté. Tamtéž, s. 78.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 82.

²⁰¹ Tamtéž, s. 83.

²⁰² Tamtéž, s. 85.

několik skupin.²⁰³ V centrálních oblastech vytvořil Alí Mazáří wahdát. Na nátlak Íránu byli Hazárové ve vládě zastoupeni pěti ministry. Masúd s tímto krokem nesouhlasil a snažil se Hazáry z Kábulu odstranit. V hlavním městě na jeho popud probíhaly etnické čistky a masakry mezi Tádžiky a Hazáry.

V tomto období začíná v oblastech kolem Kandaháru sílit vliv hnutí Tálibán. Podle jedné verze jednooký Paštun Muhammad Umar²⁰⁴ pomohl dopadnout místního velitele, který znásilnil několik dívek. Na základě této události ho začali o pomoc prosit i další lidé. Z chaosu se vynořilo hnutí Tálibán (celým názvem „Tálibán-e haqq“, což znamená „ti, kteří se dožadují Pravdy“), které v zemi začalo zavádět bezohledný pořádek podle krajního výkladu norem islámu.²⁰⁵ Důležitým krokem k ovládnutí východní části země byla kontrola nad silnicí vedoucí do Pákistánu. Zájem na tom, aby silnice spojující města Kuška-Herát-Kandahár-Kvéta byla v rukou jedné skupiny, měla vláda v Islámábádu i pašeráci drog, pro které cesta představovala jedinou možnost, jak se dostat do Pákistánu. Na změnu situace a rozložení sil reagoval také Islámábád. Hekmatjár nebyl schopen Masúda porazit a nastolit režim, který by byl vůči Pákistánu loajální. Tálibán tedy skýtal novou nadějí. Do Afghánistánu bylo vysláno několik skupin bojovníků, mnozí z nich se rekrutovali z uprchlických táborů, kde se jim dostalo vzdělání v náboženských školách, *madrasách*²⁰⁶. Pronikání do Afghánistánu, včetně posílení Tálibánu, byla svatá mise, kterou podporovaly všechny vlády v Islámábádu, včetně Bénézír Bhuttové, a kterou realizovala ISI.²⁰⁷

Od roku 1995 zahájilo hnutí Tálibán s podporou Pákistánu tažení ve dvou směrech – na Kábul a na Herát. Obyvatelé je nejprve vítali jako sílu, která slibovala ukončení několikaletého období anarchie a bojů.²⁰⁸ Brzy však Tálibánci nutili ženy, aby chodily zahalené od hlavy až k patě, a zakázali jim vykonávat občanská povolání. Výkon spravedlnosti na sebe vzal podobu utínání uší, rukou a hlav. Manželská nevěra se trestala veřejným ukamenováním. Hnutí Tálibán zakázalo televizi, hudbu, fotografování, a dokonce i hvízdání a pouštění draků. Kábul

²⁰³ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 86.

²⁰⁴ Podle legendy navštívil Mulláwí Muhammada Umara ve snu prorok Muhammad a řekl mu, aby očistil svůj kmen od hříšného a krutého náčelníka, „místního vůdce“ neblaze proslulého znásilňováním a drancováním, kterého dosadila ISI. Mulláwí Muhammad Umar poté, co obdržel svolení od svého mullu, zorganizoval sbor padesáti spolubojovníků, bývalých mudžadhů, kteří pod ním sloužili v osmdesátých letech. Náčelníka zabil a vykonal tak „lidovou spravedlnost“. Bodansky, Yossef: Bin Ládín, s. 90.

²⁰⁵ Šlachta, Mojmir: Ohniska napětí ve světě, s. 107.

²⁰⁶ Většina členů Tálibánu přišla ze sunnitských madras v pákistánském Balúčistánu zvláště z afghánských uprchlických táborů, které v polovině osmdesátých let založila ISI. V březnu 1995 měl Tálibán přibližně 25 000 členů. Bodansky, Yossef: Bin Ládín, s. 92.

²⁰⁷ Tanner, Stehen: Afghanistan, s. 279

²⁰⁸ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 92.

a další města se pod komandem Úřadu pro prosazování ctností a potírání neřesti propadala do pekel středověku.²⁰⁹

Pod vedením Masúda vznikla tzv. Nejvyšší rada pro obranu vlasti (*šúrá-ji álí-i defá-ji watání*) známá jako Severní aliance, která sjednotila všechny nepaštunské opoziční kmeny. Během bojů docházelo k posunům fronty, především v oblasti u Kábulu.²¹⁰ V roce 1999 měl Tálibán pod kontrolou 90% země. Až na jaře roku 2001 začal svět věnovat pozornost událostem v Afghánistánu. V rámci ničení všeho co, bylo neislámské hnutí, zničilo dvě sochy Budhů v Bamjánu. Na vzestup Tálibánu bylo zpočátku i ze Západu pohlíženo nadějně, tímto činem však ztratili jakoukoli podporu. I přesto, že Muhammad Umar ovládal téměř celý Afghánistán, nebyl mezinárodní komunitou uznán za legitimního vůdce. Pandžšírské údolí, území pod kontrolou Masúda bylo poslední oblastí, která vzdorovala Tálibánu.²¹¹ Hlavním cílem hnutí v tomto období byla snaha o mezinárodní uznání. Prioritou se stalo získání křesla v OSN namísto uznávané vlády Afghánistánu v čele s prezidentem Rabbáním. Delegace hnutí ale nebyly nikdy přijaty na nejvyšší úrovni a otázka jejich uznání tak byla odsunuta vždy na druhou kolej.²¹² Ani schůzka v Taškentu, která proběhla v červenci 1999, a na níž došlo k podepsání tzv. Taškentské deklarace, nevedla k žádným změnám. Sankce, které na zemi uvalily Spojené státy, neznamenal pro Tálibán ani tak problém z hlediska ekonomiky, ale jednalo se o další neúspěch talibánské diplomacie.

4.9 Mullokracie

Cílem fundamentalistického hnutí bylo očištění islámu. Chaos na východě země a podpora z Pákistánu byly dva důležité faktory, které vedly k rychlému vzestupu Tálibánu. Přesto armáda a vojenská hierarchie nebyla nikdy tak pevná a stálá jako hierarchie vojsk Ahmada Šáha Masúda na druhé straně fronty. Příčinou byly stále přesuny na nejvyšších postech.²¹³

Tálibánská ekonomika byla založena na pěstování opia a po ovládnutí země měli místní velitelé pod kontrolou také většinu opiových polí. Mezinárodní společenství začalo vyvíjet nátlak na omezení osevních ploch. Vedení hnutí však většinou podmiňovalo omezení produkce mezinárodním uznáním režimu. Až v roce 2000 začal počet osevních ploch na základě nařízení Muhammada Umara klesat.²¹⁴ Závislost na drogách zůstává ve Střední Asii

²⁰⁹ Tanner, Stehen: Afghanistan, s. 284.

²¹⁰ Masúd bojoval především o kontrolu nad tunelem Salang.

²¹¹ Tanner, Stehen: Afghanistan, s. 285.

²¹² Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 103.

²¹³ Tamtéž, s. 104.

²¹⁴ Horák, Slavomír: Afghánský konflikt, s. 118.

významným sociálním problémem. Podle zdrojů OSN se v Afghánistánu pěstuje až 90 procent světové produkce opia, přes tzv. Hedvábnou stezku se dostává do dalších zemí ve Střední Asii.²¹⁵

V létě 1996 se na území kontrolovaném Tálibánem usadil bin Ládín a založil systém táborů a výcvikových středisek. Aby legitimizoval svou územní vládu v Emirátu, prohlásil se za vůdce (emíra), i když k tomu postrádá formální náboženské vzdělání. Bez formálního islámského vzdělání se vůdcem stalo v historii pouze několik mužů, převážně pro svou zbožnost, znalosti a pro přínos islámské věci ozbrojeným bojem – džihádem. To, že se z bin Ládína stal emír, lze považovat za důkaz, že ho islamistické vedení uznávalo za jedinečného vůdce a významného mudžáhida. Nyní se mu říká šajch bin Ládín, což je mezi muslimy čestný titul.²¹⁶

Patová situace mezi Masúdem a Tálibánem byla vyřešena v létě 2001. Masúd byl smrtelně zraněn výbuchem, který naplánovali členové al-Kaidy. Zanedlouho poté začala operace, která vyústila útoky z 11. září.²¹⁷ Útoky sledovali lidé po celém světě téměř v přímém přenosu. George Bush už 20. září na zasedání Kongresu vyhlásil „válku proti terorismu“, v němž půjde o civilizační boj. Události, které následovaly, vedly později k pádu Tálibánu.

Několik hodin po útoku, Ládínův vyslanec v západní Evropě šajch Umar Bakrí Muhammad řekl: „Nejdůležitější je odhodlání otrávit arogancí západních vlád a podkopat jejich přesvědčení o nezranitelnosti tím, že ukážeme, že žádný obranný systém nemůže zabránit v cestě osobě, odhodlané stát se Mučedníkem“.²¹⁸ Abú Hamza al-Mastí, spolupracovník z Afghánistánu se nechal slyšet: „Spojené státy přijaly nezodpovědnou zahraniční politiku. Nutily své názory a způsob života lidem, kteří o ně nestojí. Naprostou většinu těchto lidí tvoří mulitové, kteří jsou připraveni zemřít, aby před americkou politikou ubránili své země.“²¹⁹ Přímé ideologické kořeny útoků z 11. září můžeme vystopovat v Ládínově knize *Amerika a Třetí světová válka (America and the Third World War)*, která vyšla počátkem roku 1999. Džihád by měl být veden v globálním měřítku a pro dosažení cíle jsou legitimní jakékoli prostředky. Boj s Amerikou bude probíhat také v oblasti kultury a náboženství.²²⁰

²¹⁵ Horák, Slavomír: Drogová hedvábná stezka.

²¹⁶ Bodansky, Yossef: Bin Ládín, s. 169.

²¹⁷ Tanner, Stehen: Afghanistan, s. 287.

²¹⁸ Bodansky, Yossef: Bin Ládín, s. XIV.

²¹⁹ Tamtéž, s. XV.

²²⁰ Prioritami je 1. Vytláčit „Židy a křesťany ze Středního východu a ustavit zde muslimské státy, 2. Přeměnit Osu islámu (část světa, kde muslimská populace představuje většinu) v Chalífát a 3. Vnutit muslimský světový

Závěr

Práce ukázala, že Huntington svou teorií o střetu civilizací nově definuje vztahy v rámci mezinárodního systému po konci studené války. Přestože národní státy i nadále zůstávají důležitými aktéry mezinárodních vztahů, konflikty podle něj budou v budoucnu probíhat na hranicích civilizací. Vymezil tedy šest až sedm civilizací. Za nejdůležitější definiční znak považuje náboženství a jazyk. Zároveň vyvrací možnost vzniku univerzální civilizace, jelikož rozdíly mezi civilizacemi jsou nepřekonatelné. Ve Spojených státech Huntingtonovy teze převzaly republikánské kruhy, protože se pro ně dosud přehledné uspořádání začalo měnit v chaos. Huntington jim nabídl alternativu, jak nové mezinárodní uspořádání pochopit.

Kritici Huntingtonovi vyčítají přílišnou jednoduchost, nejasnost pojmů a nejasně definované jednotlivé civilizace. Nezabýval se také příliš konflikty, které propukají v rámci jednotlivých civilizací, přecenil význam náboženství v nezápadních kulturách, které se mnohdy pod vlivem Západu sekularizují. Zjednodušení reality ale bylo Huntingtonovým cílem. Mnohé události, k nimž došlo v uplynulých dvou desetiletích, Huntingtonovy myšlenky potvrdily. Cílem práce bylo na příkladu Afghánistánu ukázat, zda je jeho teorie uplatnitelná na tuto zemi, kde konflikt probíhá již téměř dvě desítky let.

Práce jasně demonstrovala, že Afghánistán je po mnoho století rozdělenou zemí hned na několika úrovních. Všechny snahy zemi reformovat vždy narazily na důležitou roli náboženských vůdců, kteří nechtěli přijít o svou moc. Pouze v situaci ohrožení se jednotlivé skupiny dokázaly sjednotit a společně ve jménu islámu proti nepříteli bojovat. Odpor muslimů proti Sovětské okupaci se proměnil v ideologický boj. Tuto válku Huntington považuje za první civilizační válku. Podobná situace nastala za vlády Tálibánu. Hnutí se snažilo prosazovat svoje specifické pojetí islámu, což vedlo k opět k sjednocení země. Důležitý význam má také geografická poloha země. Díky tomu se střídají období, kdy velmoci o tuto oblast bojují a naopak jejich zájem např. po druhé světové válce upadá. Především během Sovětské okupace další státy hrály v konfliktu důležitou roli.

Střetu civilizací a antiamerikanismu, jež je v islámských zemích rozšířený využívají především radikální islamisté. Negativní vnímání Západu však nemá civilizační příčiny.

řád zbytku světa. Jednadvacáté století se po globální válce stane stoletím islámu. Bodansky, Yossef: Bin Ládin, s XII.

Stanley Hoffmann uvádí jako jeden z důvodů také globalizaci. V případě útoků z 11. září si musíme položit otázku, jak bojovat s terorismem. Nejedná se o boj dobra se zlem, ale o aktivity jednotlivců. Jestliže politici pojmu toto rozdělení světa za své, stejně jako islámští radikálové, obě strany se budou připravovat na nadcházející Armagedon. Ideály prosazované Západem, pokud budou prosazované silou, mohou být snadno zneváženy. Islámský fundamentalismus je kombinací frustrace. Západ v muslimech vzbuzuje odpor i přitažlivost. Je tedy nutné hledat jeho příčiny. Halík připomíná, že není možné aplikovat demokratické principy, vyrostlé na půdě civilizace, vyrostlé z judeo-křesťanských a antických kořenů a prošlé osvícenstvím, do prostředí, tvarovaného odlišnou náboženskou kulturou. Nebezpečné je zjednodušování a rozdělování světa na přátele a nepřátele. Vražda tak není považovaná za zločin ale pouze obranu či povinnost. Svět je i nadále rozdělen na základě geopolitických zájmů jednotlivých států. Kulturní a historické determinanty hrají daleko menší roli. Rozhodnutí jsou přijímána vždy s přihlédnutím k specifickým okolnostem.

Prameny a literatura

- Barša, Pavel: Západ a islamismus: střet civilizací, nebo dialog kultur?, Praha: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2001. ISBN 80-85959-96-8.
- Barša, Pavel; Císař, Ondřej: Anarchie a řád ve světové politice [kapitoly z teorie mezinárodních vztahů], Praha: Portál, 2008, ISBN 978-80-7367-094-8.
- Bodansky, Yossef: Bin Ládín: muž, který vyhlásil válku Americe [přeložili Tereza Horáková, Zdeněk Fučík, Hana Ondráčková], Praha: Mervart 2002. ISBN 80-903047-1-0.
- Budil, Ivo [et al.] ; [odp. red. Schreiberová, Jarmila; Kopecký, Miloslav; úvod Náleverka, Vladimír]: Střet civilizací? : dominance Západu, nebo dialog světových kultur, Praha: Evropský literární klub, 2002. ISBN 80-86316-31-9.
- Dorronsoro, Gilles: Revolution unending: Afghanistan, 1979 to the present ; translated from French by John King, New York: Columbia University Press, 2005. ISBN 0-231-123626-9.
- Ewans, Martin: Conflict in Afghanistan: studies in asymmetric warfare, New York: Routledge, 2005. ISBN 0-415-34160-4.
- Feifer, Gregory: Velký hazard: sovětská válka v Afghánistánu [z anglického originálu přeložil Dalibor Výborný], Praha: Slovart, 2009. ISBN 978-80-7391-255-0.
- Fukuyama, Francis: Konec dějin a poslední člověk, Praha: Rybka 2002. ISBN 80-86182-27-4.
- Fukuyama, Francis: The End of History? The National Interest, Summer 1989.

- Georgiev, Jiří: Historické souvislosti sovětské invaze do Afghánistánu, *Mezinárodní vztahy*, 2002, roč. 37, č. 1, s. 59-73.
- Greenberg, Karen: *Al Qaeda Now: understanding today's terrorists*, New York: Cambridge University Press 2005. ISBN 0-521-85911-5.
- Horák, Slavomír: *Afghánský konflikt*, Praha: Public History 2005. ISBN 80-86445-17-8.
- Horák, Slavomír: *Drogová hedvábná stezka*, *Mezinárodní politika*, 2010, roč. 34, č. 1, s. 10-13.
- Huntington, Samuel: *If Not Civilizations, What? Samuel Huntington Response to His Critics*, *Foreign Affairs*, November/December 1993.
- Huntington, Samuel: *Sřet civilizací: boj kultur a proměna světového řádu* [z angl. org. přeložil Ladislav Nagy; předmluvu napsal Michael Žantovský], Praha: Rybka Publishers, 2001. ISBN 80-86182-49-5.
- Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations?* *Foreign Affairs*; Summer 1993.
- Kaplan, Robert, D.: *The Coming Anarchy*, *The Atlantic Monthly*, February 1994.
- Marek, Jan: *Dějiny Afghánistánu*, Praha: Lidové noviny, 2006. ISBN 80-7106-445-9.
- Moisi, Dominique: *The Clash of Emotions*, *Foreign Affairs*, January/February 2007.
- Mykiska, Martin: *Afghánistán, prach a růže: putování Afghánistánem za Tálíbanu a po jeho pádu*, [S.I.]: MTM, 2001. ISBN 80-903044-3-5.
- Nálevka, Vladimír: *Světová politika ve 20. století*, Praha: Aleš Skřivan ml., 2005. ISBN 80-902261-4-0.

- Rasanayagam, Angelo: Afghanistan: a modern history: monarchy, despotism or democracy? : the problems of governance in the Muslim tradition, London: Tauris, 2005. ISBN 1-85043-857-9.
- Řezáč, Tomáš: Afghánistán: peklo paradoxů, Praha: Universe, 1993. ISBN 80-901506-6-7.
- Satrin, Oleg; Dvorkij, Lev: Afghánský syndrom: sovětský Vietnam [z angl. orig. přeložila Zdena Sparlingová], Brno: Jota, 2001. ISBN 80-7217-157-7.
- State of the Union Address, (Dostupné z <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2002/01/20020129-11.html>).
- Šlachta, Mojmír: Ohniska napětí ve světě, Praha: Kartografie Praha: Nakladatelství České geografické společnosti, 2007. ISBN 978-80-86034-74-4.
- Tanner, Stehen: Afghanistan, a military history from Alexander the Great to the war against Taliban, Philadelphia: Da Capo 2009. ISBN 978-0-306-81826-4.
- The Clash of Civilizations: The Debate: Foreign Affairs, 2010.
- The inevitability of the clash of civilizations, (Dostupné z <http://www.e-prism.org/images/clashofcivilisation.pdf>).
- Todorov, Tzvetan: Strach z barbarů: kulturní rozmanitost, identita a střet civilizací [přeložil Jindřich Vacek], Praha; Litomyšl: Paseka 2011. ISBN 978-80-7432-111-5.
- Vogelsang, Willem: Dějiny Afghánistánu, Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-3077-6.

- Vykoukal, Jiří: Východ, vznik, vývoj a rozpad Sovětského bloku 1944 – 1989, Praha: Libri, 2000. ISBN 80-85983-82-6.
- Waisová Šárka: Poválečná obnova a budování míru: role a strategie mezinárodních nevládních organizací, Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2008. ISBN 978-80-210-4699-3.
- Wallerstein, Immanuel: Úpadek americké moci: USA v chaotickém světě, [přeložil Rudolf Převrátíl], Praha: Knihnice Sociologických aktualit, 2005. ISBN 80-86429-44-X.

Všechny internetové odkazy jsou funkční k datu 15. července 2014.